Journal of Liberal Arts, Thammasat University
วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Journal homepage: https://so03.tci-thaijo.org/index.php/liberalarts/index

วิถีอาหารและการดื่มกินในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์[1]

พัชลินจ์ จีนนุ่น*
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ประเทศไทย

Foodways and Consumption in Southern Thai Literature in the Print Era

Phatchalin Jeennoon*
Faculty of Humanities and Social sciences, Thaksin University, Thailand

Article Info

Research Article
Article History:
Received 27 December 2023
Revised 14 February 2024
Accepted 4 March 2024

คำสำคัญ
วิถีอาหาร
การดื่มกิน
วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้
ยุคการพิมพ์

* Corresponding author
E-mail address:
phatchalinj@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีอาหารและการดื่มกินในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์ เป็นการวิจัยเอกสาร เก็บข้อมูลจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์ประเภทนิทานนิยาย แต่งเป็นร้อยกรองตีพิมพ์ในรูปเล่มขนาดเล็ก จำนวน 23 เรื่อง แต่งในช่วง พ.ศ. 2481-2516 นำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า วิถีอาหารและการดื่มกินในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์เชื่อมโยงกับพื้นที่ต่าง ๆ ทางสังคม แสดงการปะทะกันระหว่างแนวคิดอนุรักษ์นิยมและการเข้ามาของกระแสวัฒนธรรมทุนนิยม โดยเน้นประกอบสร้างความหมายของอาหารในพื้นที่ป่ามากเป็นพิเศษ สื่อสารถึงต้นกำเนิดของแหล่งกำเนิดอาหารและความเป็นดั้งเดิม รวมถึงการสร้างอัตลักษณ์ของชนกลุ่มต่าง ๆ ผู้แต่งยังสร้างสัญญะของผืนป่าในเชิงบวกสะท้อนให้เห็น “คุณค่า” และ “ความสำคัญ” ที่มีต่อผู้คนเชิงนิเวศ มิติอาหารและการดื่มกินยังสัมพันธ์กับความคิดความเชื่อ ได้แก่ ความคิดความเชื่อเรื่องการเกิด ความคิดความเชื่อในพระพุทธศาสนา ความคิดความเชื่อเรื่องพละกำลัง ความคิดความเชื่อเรื่องการอยู่ดีมีสุข ความคิดความเชื่อเรื่องเพศวิถี ความคิดความเชื่อเรื่องฐานะทางสังคม ความคิดความเชื่อเรื่องบุญบารมีของผู้ปกครอง และความคิดความเชื่อเรื่องความเป็นอมตะ

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “วิถีอาหารและการดื่มกินในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์” ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณทุนมุ่งเป้า คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2565

Keywords :
foodways,
consumption,
Southern Thai literature
print era

Abstract

This article is based on documentary research which aimed at studying foodways and consumption in southern Thai literature in the print era. Data were collected from 23 poetic novels printed in small-book form and written during 1938-1963. The findings were presented using a descriptive analysis method. The study results revealed that foodways and consumption in southern Thai literature in the print era were associated with social space and the emerging of a capitalist culture trend. The varieties of the created meanings of food in the forest areas were stressed which signified the origins of food resources and their originality as well as the uniqueness of the people in each group. The writers also created signifiers of forests in a positive way reflecting “the values” and “the importance” of forests to people in terms of local ecology. The topic of food and consumption is also related to various beliefs such as on birth, Buddhism, strength, well-being, sexuality, social status, the charisma of rulers, and immortality.

1. บทนำ

การศึกษาวิถีอาหาร เป็นกระบวนทัศน์ในการทำความเข้าใจต่อองค์ความรู้แห่งความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และวิธีคิดแห่งการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันไปตามเส้นทางแห่งวิถีการดำรงชีพของตนในแต่ละยุคสมัย อาหารเป็นตัวแปรสำคัญในการทำความเข้าใจวิถีชีวิตและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น ช่วยให้เข้าถึงและทำความเข้าใจแบบแผนวิถีชีวิตในการดำรงอยู่ สุขภาวะและโภชนาการด้านการดำรงชีวิต กฎเกณฑ์และปฏิบัติการทางวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น (กีรติพร จูตะวิริยะ และคณะ, 2554, น. 50-51)

ที่ผ่านมา มีการศึกษามิติของอาหารกันอย่างหลากหลาย ในส่วนของการศึกษาจากตัวบทวรรณกรรมก็พบทั้งจากวรรณคดีสมัยโบราณ รวมถึงวรรณกรรมร่วมสมัย เช่น สุรภีพรรณ ฉัตราภรณ์ (2550) ทำวิจัยเรื่อง อาหาร อารมณ์ และอำนาจของสตรีในวรรณกรรมร้อยแก้วตะวันตก มาลิทัต พรหมทัตตเวที (2555, น. 124-145) เขียนบทความเรื่อง อาหารการกินในวรรณกรรมเรื่องพระอภัยมณี ธนภัทร พิริย์โยธินกุล และ น้ำผึ้ง ปัทมะลางคุล (2562, น. 29-56) เขียนบทความเรื่อง “วัฒนธรรมอาหาร”: ปรุง “ความเป็นอื่น” ในวรรณคดีไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ นอกจากนี้ ธนภัทร พิริย์โยธินกุล (2564, น. 82-406) ยังเขียนบทความอีกเรื่องคือ “แม้นปะแล้วจะชดให้หมดหม้อ แม่ปลาหมอต้มเค็มพี่เต็มหา”: อาหารกับผู้หญิงในวรรณคดีไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า การวิเคราะห์มิติของอาหารจากตัวบทวรรณกรรมท้องถิ่นยังปรากฏน้อยมาก หากมีการศึกษาวรรณกรรมกลุ่มนี้มากขึ้นก็จะช่วยขยายขอบเขตการศึกษาอาหารในวรรณกรรมให้กว้างขึ้นด้วย

เมื่อพิจารณากลุ่มวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์กลุ่มนิทานนิยายก็พบว่ามีความน่าสนใจหลายประการ เช่น เป็นผลงานของผู้แต่งชาวใต้ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพต่อเนื่องกันหลายเล่มจบ แต่พิมพ์เรียงบรรทัดแบบพิมพ์ร้อยแก้ว เผยแพร่ในรูปเล่มขนาดเล็ก และสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในช่วงทศวรรษ 2480-2520 โดยไม่ได้มุ่งคัดลอกสืบทอดกันมาเหมือนในอดีต และพบโดยมาก เกิดจากช่วงเวลาดังกล่าวกิจการการพิมพ์ในภาคใต้เจริญก้าวหน้า ส่งผลให้การสร้างและการเสพวรรณกรรมขยายในวงกว้าง แม้กระทั่ง ในกลุ่มชาวบ้านที่กระตือรือร้นจะสร้างหนังสือเพื่อจำหน่ายจ่ายแจกแก่คนในชุมชน ครั้นประมาณ พ.ศ. 2520 การเผยแพร่วรรณกรรมกลุ่มนี้ก็คลี่คลายลงไป เกิดจากมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาแทนที่ ดังที่พัชลินจ์ จีนนุ่น (2555, น. 45-58) กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า นับแต่สมัยรัชกาลที่ 7 จนถึงประมาณ พ.ศ. 2520 ในสมัยรัชกาลที่ 9 เป็นยุคที่การพิมพ์ในต่างจังหวัดเจริญก้าวหน้า มีนักแต่งกลอนสมัครเล่นแต่งกลอนเพื่อจำหน่ายไปเกือบทั่วทั้งภาค ต่อมาจึงเริ่มคลี่คลายไป เกิดจากชาวใต้เน้นสร้างงานตามกระแสตลาด หรือแต่งเพื่อส่งเข้าชิงรางวัลจากองค์กรต่าง ๆ ส่วนผู้เสพก็นิยมเสพงานจากสื่อวิทยุโทรทัศน์ การสร้างหนังสือเล่มเล็กไม่ได้รับความนิยมเหมือนในอดีต

ความน่าสนใจของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์ประเภทนิทานนิยายคือ ผู้แต่งนำเสนอวิถีอาหารและการดื่มกินของตัวละครที่สัมพันธ์กับพฤติกรรม พื้นที่ การสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่ม รสนิยมในการบริโภค ความคิด ความเชื่อไว้อย่างเด่นชัด รวมถึงการแฝงรหัสบางอย่างไว้อย่างแยบยล จึงน่าสนใจศึกษาให้ลึกซึ้งต่อไป เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจผู้คนภาคใต้ และเข้าใจระบบคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมวัฒนธรรมมากขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์วิถีอาหารและการดื่มกินในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์

3. ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์ประเภทนิทานนิยายที่มีการนำมาพิมพ์เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2481-2516 วรรณกรรมกลุ่มนี้แสดงวิถีอาหารและการดื่มกินในเนื้อเรื่องอย่างชัดเจน เป็นผลงานของผู้แต่งชาวภาคใต้ แต่งเป็นบทร้อยกรอง และอยู่ในรูปแบบของหนังสือเล่มเล็ก พบ 23 เรื่อง ได้แก่ 1) *กลิ่นกรอบแก้ว* ของเสือ ชำนาญภักดี พ.ศ. 2481 2) *นางแก้ว* ของหนูแก้ว นครจันทร์ เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2491 3) *แก้วสองภาค* ของหนูแก้ว นครจันทร์ เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2491 4) *เผรียญทอง* ของแดง นักปราชญ์ เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2491 5) *นกในนาง นางในนก* ของเสือ ชำนาญภักดี เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2494 6) *ลอยวาริณสินสุวรรณ* ของพิน พรหมบริรักษ์ เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2495 7) *แก้วผรอด* ของแดง นักปราชญ์ เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2495 8) *สุราวิวาทนักปราชญ์วิจารณ์* ของสีนวล มากนวล เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2496 9) *นางกุณฑลเกสี* ของชัย จันรอดภัย พ.ศ. 2497 10) *สี่เกลอ* ของคล้าย ศรีพนัง เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2497 11) *รักที่แสนเศร้านางปฏาจารา* ของรัตนชัย เตละกุล เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2497 12) *มโนห์ราขี้เมา* ของดัด วิเศษมาก เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2498 13) *โศรกรักหว่างรบ* ของอำนวย ประพันธ์บัณฑิต เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2499 14) *ประวัติสุราคำกลอน* ของชาญ ไชยจันทร์ พ.ศ. 2499 15) *หญิงหน่ายชายรัก* ของคล้าย ศรีพนัง เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2502 16) *สี่เสือสองสาวสามสัตว์* ของทอง หนูขาว เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2503 17) *หนุ่มเศร้าสาวครวญ* ของอำนวย ประพันธ์บัณฑิต และ จ.ณ. ไพรน้อย เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2503 18) *เมืองสิด (ขุนแกล้ว) แหมะเว* ของสะมะแอ วงศ์สะอาด และจิ เส็มหมาด เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2503 19) *ยอดขุนพล* ของปฏิกกวี เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2503 20) *เสือเอื้อน* ของชอบ หัทยานนท์ เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2503 21) *หนามรัก* ของ จ. ศรีอักขรกุล เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2504 22) *มาตุภูมิที่ข้ารัก* ของเวียงศักดิ์ เพชรย้อย เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2514 และ 23) *ราตรีสวรรค์* ของพร้อม รักษกาญจน์ เผยแพร่ช่วง พ.ศ. 2516

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารด้วยการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) มีขั้นตอน 3 ขั้นตอนหลัก คือ 1. เก็บรวบรวมข้อมูลวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์ ประเภทนิทานนิยาย รวมทั้ง แนวคิดอัตลักษณ์ อาหารกับวัฒนธรรม พื้นที่กับความหมาย แนวคิดเรื่องคู่ตรงข้าม ที่สามารถนำมาประกอบการอธิบายวรรณกรรม 2. อ่านวรรณกรรมอย่างละเอียดเพื่อพิจารณาเนื้อหา และ 3. นำผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยมาจัดระบบสังเคราะห์เรียบเรียง และนำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

5. ผลการศึกษา

จากการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์ ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมกลุ่มนี้แต่งในช่วง พ.ศ. 2470-2520 ผู้แต่งนำเสนอให้เห็นวิถีอาหารและการดื่มกินของตัวละครที่อิงกับบริบทของพื้นที่ค่อนข้างมาก โดยแสดงความหมายของพื้นที่ไว้อย่างชัดเจนด้วย นอกจากนั้นยังแสดงความคิดความเชื่อผ่านวิถีอาหารและการดื่มกินไว้ ซึ่งน่าสนใจศึกษาประเด็นต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับที่บุศรินทร์ เลิศชวลิตสกุล (2555, น. 99-135) กล่าวถึงการศึกษาวิถีอาหารว่า เป็นการศึกษาความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมเกี่ยวกับอาหารของกลุ่มคน ทั้งยังเป็นการถอดรหัสอย่างหนึ่ง อาหารอาจมีความหมายที่หลากหลายสอดคล้องกับ “รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม” อาจครอบคลุมถึงปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม รวมถึง การเปลี่ยนสภาพของคนเมื่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเปลี่ยนแปลงไป ดังรายละเอียด

5.1 พื้นที่อาหารกับการสร้างความหมายเชิงพื้นที่

การศึกษาเรื่องพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับวิถีอาหารและการดื่มกินของตัวละคร ทำให้เห็นการสร้างอัตลักษณ์กลุ่ม เห็นความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้บริบทของพื้นที่ต่าง ๆ สอดคล้องกับที่สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ (2554, น. 313) กล่าวว่าการทำความเข้าใจเรื่องพื้นที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ปรากฏการณ์ทางสังคมด้านต่าง ๆ ไม่เฉพาะแต่วัฒนธรรมการดำเนินชีวิต แต่ยังครอบคลุมไปถึงความคิดเรื่องชนชั้น เพศสถานะ การเข้าใจความหมายพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับประเด็นสำคัญจะทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมได้ ดังนี้

5.1.1 อาหารในพื้นที่ป่า : การสื่อสารความเป็นดั้งเดิม และอัตลักษณ์กลุ่ม

ผืนป่าเป็นแหล่งกำเนิดอาหารสำคัญที่ส่งผลต่อวิถีการดื่มกินของตัวละคร ทั้งยังสะท้อนความเป็นดั้งเดิม และอัตลักษณ์ของกลุ่มต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

1) วิถีอาหารของอมนุษย์ อมนุษย์ในที่นี้คือสิ่งที่มีรูปร่างคล้ายมนุษย์แต่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น เทวดา มาร ยักษ์ ครุฑ คนธรรพ์ นาค เป็นต้น กลุ่มอมนุษย์มีหลายกลุ่ม ดังนี้ กลุ่มแรก

เป็นกลุ่มที่ไม่นิยมกินเนื้อมนุษย์ แต่จะกินผลไม้ หรือเนื้อสัตว์ที่ล่ามาได้ ประกอบด้วย มารหรือกลุ่มกุมภัณฑ์บางจำพวก กลุ่มนี้นิยมกินเนื้อสัตว์ ซึ่งมีทั้งสัตว์ใหญ่และสัตว์เล็ก ดังนางศีรษะนีที่กินสัตว์ป่าเป็นอาหาร โดยใช้วิธีการล่าด้วยมือ เมื่อฟัดสัตว์จนตายก็จะนำมากินทันที

อัฐิหักเอ็นขาดตะโจแหก ฉีกอกแกรกแหกปราดชะหัวจิตต์
ใส่โอษฐ์กลืนชื่นชมแสนสมคิด นางทึกปลิดดีแหกแตกรสตับ
(เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 212)

ต่อมาคือกลุ่มคนธรรพ์ และวิทยาธร เป็นพวกรุกขเทวดาที่อาศัยตามต้นไม้ที่พวกอมนุษย์เห็นง่าย กลุ่มนี้นิยมกินผลไม้ป่า เช่น กำชำ ลำไย พะวา อินจัน เป็นต้น ตามด้วยกลุ่มอมนุษย์ผสมสายพันธุ์ คือ ผสมระหว่างคนกับสัตว์ จะกินทั้งผลไม้ป่าและเนื้อสัตว์ เช่น ตัวละครอัจฉะที่มีศีรษะเป็นหมี รูปร่างใหญ่โต มีขน และมีสี่เท้าเหมือนหมี มีกำลังมาก ฆ่าไม่ตาย มีปีกเหมือนนก แต่พูดจาเหมือนมนุษย์ อมนุษย์กลุ่มที่สองคือกลุ่มนิยมกินเนื้อคน พบในกลุ่มมารหรือยักษ์ที่ดุร้าย และโกรธง่าย มักอาศัยอยู่ในป่าลึก หากพบคนธรรพ์ หรือเงาะป่าก็จะจับกินทันที ดังตัวอย่าง “เจอะเงาะป่านางมารประหารสิ้น แล้วเคี้ยวกินหิวหายสบายหนา” (หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 41) ทั้งนี้ ผู้แต่งได้กล่าวถึงรูปลักษณ์ของอมนุษย์กลุ่มยักษ์ว่า หน้าตาคล้ายชนเผ่าพื้นเมืองผิวดำ หากินตามธรรมชาติ เช่น ยักษ์มะทะลันในเรื่องแก้วสองภาคที่มีหน้าตาเป็นลูกผสม ปู่เป็นแขก ย่าเป็นฝรั่ง พ่อแม่เป็นยักษ์ ส่วนตนมีผิวดำ จมูกยาว ตัวสูงใหญ่ ผมม้วนเป็นลอน ตาโปน คอยาว กรามใหญ่ เขี้ยวยาว สะดือจุ่น และตะโพกใหญ่ กินเนื้อคนเป็นอาหาร ส่วนอมนุษย์อีกกลุ่ม เป็นพวกผีป่า ผีดิบ หรือผีเปรตที่อาศัยอยู่ในถ้ำ กลุ่มนี้นิสัยค่อนไปทางดุร้าย อาศัยอยู่ในถ้ำ ชอบดูดเลือด แต่จะไม่กินพวกเดียวกัน

มาพบถ้ำอีจิบผีดิบอยู่ เป็นผีผู้โหดร้ายไม่ผ่องศรี
กินเลือดสัตว์ทุกอย่างทางอัปรีย์ ล้วนแต่มีกำลังทั้งร้อยตัว
(หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 518)

ในกรณีของผีดิบ ผีชนิดนี้อยู่ในตำนานและความเชื่อเรื่องสิ่งลี้ลับมาตั้งแต่โบราณกาล มาถึงยุคแห่งเทคโนโลยีก็ยังปรากฏให้เห็นในรูปแบบต่าง ๆ ความเชื่อที่ถูกนำมาผลิตซ้ำเป็นอันดับต้น ๆ ในยุคปัจจุบันก็คือ ซอมบี้ ผีดิบ หรือซากของร่างกายมนุษย์ที่ยังมี “ชีวิต” อยู่ ความเชื่อเกี่ยวกับ “ผีดิบ” เป็นอีกหนึ่งความเชื่อซึ่งปรากฏในแถบตะวันออก ตามความเชื่อดั้งเดิมแล้ว ผีดิบสูบกิน “พลังชีวิต” หรือปราณ (qi) ลักษณะเด่นดั้งเดิมของผีดิบคือ ไม่เดิน ไม่เคลื่อนไหว และไม่คืบคลานแบบน่าสยดสยอง เคลื่อนไหวได้เฉพาะยามราตรี ในสายตาของคนยุคปัจจุบัน ความเชื่อเหล่านี้อาจเป็นภาพสะท้อนความหวาดหวั่นต่อความตาย ความกลัว

ต่อสิ่งที่มองไม่เห็นที่มาพร้อมกับความมืด หรือแม้แต่ตัวความมืดเองที่ทำให้มนุษย์ไม่สามารถรับรู้ผ่านประสาทสัมผัส ผีดิบเหล่านี้เกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นการตายโหง ฆ่าตัวตาย การฝังที่ไม่ถูกต้อง หรือการฝังที่ไม่ทันเวลา ในเรื่องเล่าท้องถิ่นจีนมีความเชื่อว่าการเผชิญหน้าหรือมองไปหานั้นจะนำมาซึ่งเคราะห์ร้าย (ศิลปวัฒนธรรม, 2565) ในวรรณกรรมมีการแต่งเสริมภาพลักษณ์ผีดิบให้เป็น “ผีดูดเลือด” ลักษณะคล้ายประเภทแวมไพร์ (Vampire) อาศัยอยู่ในถ้ำ มีกำลังมาก มักรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อดักรอมนุษย์ที่เดินทางหลงเข้ามาในป่า ทำให้เห็นการรับแนวคิดสมัยใหม่เข้ามาเสริมแต่งให้วรรณกรรมมีสีสันตามแบบสังคมอารยะมากยิ่งขึ้น

หากพิจารณาสัญญะของผีดิบในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้อาจหมายถึง “ความเป็นอื่น” ของชาวต่างชาติที่เข้ามาผสมกลมกลืนกับบริบทท้องถิ่น เนื่องจากในบริบทท้องถิ่นไม่มีมิติของผีดิบปรากฏอยู่ แต่อาจปรากฏผีในรูปแบบอื่น ๆ เช่น ผีชิน ผีพราย ผีหลังกลวง เป็นต้น ทำให้เห็นการอยู่ร่วมกันในระบบธรรมชาติที่มีกลุ่มอมนุษย์หลากหลายพันธุ์เข้ามาใช้ชีวิตในบริบทท้องถิ่น โดยแต่ละกลุ่มก็มีวิถีเป็นของตนเอง แสดงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นแตกต่างจากกลุ่มอื่น

มีข้อสังเกตว่า กลุ่มอมนุษย์มักอาศัยอยู่ในป่าและเป็นป่าลึกหรือป่าดงดิบที่ยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ กลุ่มนี้มีอายุยืน ดำเนินชีวิตเหมือนมนุษย์ อมนุษย์บางกลุ่มแม้จะให้ภาพที่ค่อนข้างป่าเถื่อน แต่กลับมีคุณสมบัติในทางที่ดีด้วย เช่น ยักษ์บางกลุ่มเป็นผู้ช่วยพระเอก และยังนับถือพระพุทธศาสนา เพียงแต่อาศัยอยู่ในป่าจึงต้องกินเนื้อเพื่อความอยู่รอด และมักล่าอาหารเฉพาะที่ต้องการเท่านั้น ดังตัวอย่าง “หาหมูดูหมีตามที่ดงรังพบกระจงมูสังไม่หวังจับกิน” (พิน พรหมบริรักษ์, 2495, น. 11) ซึ่งหากพิจารณาในเชิงความหมายการกินของพวกอมนุษย์อาจเป็นเรื่องของการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติให้เกิดความสมดุลยิ่งขึ้นก็เป็นได้ ดังที่นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ (2546) กล่าวถึงประเด็นการกินเนื้อมนุษย์ว่า มีอยู่ในหลายวัฒนธรรม และเกิดพร้อมกับประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ การกินจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งพวกนี้แสวงหาเพื่อการอยู่รอด การได้รับเกียรติคุณค่า และศักดิ์ศรีไปพร้อม ๆ กัน การอธิบายถึงความน่ากลัวของการกินเนื้อมนุษย์มักปรากฏในตำนาน นิทาน นวนิยาย และบทกวี ซึ่งอาจต่างไปจากการกระทำที่สังคมมีส่วนรับรู้

การที่ผู้แต่งนำเสนอตัวละครอมนุษย์ที่กินอาหารในป่าค่อนข้างมาก อาจเพื่อสื่อให้มนุษย์ตระหนักในคุณค่าซึ่งกันและกัน และเป็นการสร้างจิตสำนึกเชิงนิเวศด้วย โดยรัญวรัชญ์ กอบศิริธีร์วรา และ ปพนพัชร์ กอบศิริธีร์วรา (2562, น. 79-97) กล่าวว่า การศึกษาเรื่องจิตสำนึกเชิงนิเวศในวรรณกรรม คือ การศึกษาวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับโลกของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ การทำลายระบบนิเวศโดยมนุษย์ รวมถึง ตัวบทที่มีนิเวศสำนึกเป็นศูนย์กลาง (eco-centric) การปลูกฝังแนวคิดนิเวศสำนึก คือ การสอนบทเรียนให้แก่มนุษย์ว่า ที่ผ่านมามนุษย์วางตนเป็นจุดสูงสุดในห่วงโซ่อาหารและเห็นธรรมชาติเป็นเหยื่อ การนำเสนอภาพการกินเนื้อมนุษย์เพื่อให้มนุษย์ตระหนักว่า มนุษย์ไม่ใช่สิ่งมีชีวิตสูงสุดในห่วงโซ่อาหาร โดยมนุษย์มักสร้างวาทกรรมการกินของตนให้เหนือกว่า ตั้งเป็นบรรทัดฐานและ

ผลักให้สิ่งมีชีวิตอื่นเป็นอื่น การสร้างตัวละครอมนุษย์อาจเป็นเครื่องย้ำเตือนให้มนุษย์ตระหนัก “ความเป็นมนุษย์” ว่าเส้นแบ่งอยู่ที่จิตสำนึกหรือลักษณะทางกายภาพ เพราะอมนุษย์เหล่านี้ได้แสดงให้เห็นว่า “อมนุษย์” อาจมีความเป็นมนุษย์มากกว่ามนุษย์ในหลายสถานการณ์

การสร้างสัญญะเกี่ยวกับตัวละครอมนุษย์สื่อสารถึงความเป็นดั้งเดิมของคนท้องถิ่นที่เน้นอยู่กับธรรมชาติ มีวิถีชีวิตที่อิสระ เรียบง่าย สามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีความสัมพันธ์กับรัฐน้อย ดังอ้ายเรืองที่เป็นยักษ์เมื่อรบสู้เด็กไม่ได้ จึงคิดลาออกจากการเป็นยักษ์รับราชการในเมืองหลวงมาเป็นคนธรรมดาทำอาชีพค้าขายที่บ้านนอกดังเดิม “คิดจะลาจากยักษ์จักให้หมดไปเป็นไทยดังก่อนไม่อ่อนระทด ได้ขึ้นรถค้าไข่ไปปาดัง” (หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 364)

2) วิถีอาหารของชนพื้นเมือง ในวรรณกรรมกล่าวถึงชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในป่า คือ เงาะ หรือเงาะป่า ปัจจุบันเรียกว่า “ชนเผ่ามันนิ” หรือ “ซาไก” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน ถือได้ว่าเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คนกลุ่มนี้มีรูปพรรณ ค่อนข้างเตี้ย ผิวดำ ตาโต ผมหยิกติดหนังศีรษะ มือเท้าค่อนข้างใหญ่ มักอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ กระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ชาวมันนิมีวิถีการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับผืนป่า ใช้ป่าเป็นแหล่งตอบสนองด้านปัจจัยพื้นฐาน ทั้งการเป็นแหล่งผลิตอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ตลอดจนการเป็นแหล่งรักษาโรค โดยบริเวณเทือกเขาทางภาคใต้ โดยเฉพาะแถบเทือกเขาบรรทัด ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ตรัง พัทลุง และสตูล เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าจำนวนมาก รวมทั้งมีแหล่งน้ำสำคัญหลายสาย จึงเป็นที่อยู่อาศัยสำคัญของชุมชน “มันนิ” ทั้งนี้ วิสุทธิณี ธานีรัตน์ (2564, น. 38-250) กล่าวว่า ชาวมันนิชอบความสงบ ไม่ต้องการให้คนจากภายนอกเข้าไปวุ่นวาย และประทังชีวิตด้วยอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ รวมถึงอาหารจำพวกเนื้อสัตว์ที่สามารถล่าได้จากในป่า และเมื่อไม่สบายก็จะนำสมุนไพรมารักษา ดังนั้น มันนิจึงเลือกพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ เพราะต้องการใช้ในการดำรงชีวิตอย่างสงบสุขตามแบบวิถีชีวิต ปัจจุบันป่าไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีต ประกอบกับการรุกล้ำผืนป่าจากประชาชนภายนอก ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวมันนิค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

กลุ่มเงาะป่าหรือมันนิในวรรณกรรมอาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาบรรทัด กลุ่มนี้กินพืชผลต่าง ๆ เช่น เผือก มัน และผลไม้ “จะกล่าวถึงเงาะป่าชื่อพาหุง อยู่ควนซุงป่าใหญ่กลางไพรสัณฑ์ ขุนเงาะเป็นหัวหน้าคนห้าพัน ตั้งคามันปลูกผักฟักแฟงกิน” (เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 282) และ “แล้วชวนกันไปที่คีรีใหญ่ เข้าอาศัยอยู่ที่เวิ้งเพิงภูผา พวกพลขุดรากมันหาบกันมา พวกชาวป่าทั้งหลายได้มากิน” (เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 289) นอกจากนั้นก็ออกล่าสัตว์ป่า ดังตัวอย่างที่พวกเงาะป่าพากันล้อมโคป่า แรด ลา ควาย และตะกวด โดยเฉพาะ ตะกวดที่ต้องใช้ความพยายามเป็นอย่างมากเพราะวิ่งไว ดังตัวอย่าง “บางพวกล้อมโคป่าแรดลาควาย พวกเงาะไล่ตะกวดขาววิ่งเข้าโพรง” (เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 23)

ในวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นว่า การดำรงอยู่ของเงาะป่าหรือกลุ่มซาไก บ่งชี้ถึงความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่า ที่มีพืชพรรณ และบรรดาสรรพสัตว์จำนวนมาก พวกเงาะป่าใช้ผืนป่าเหล่านี้เป็นที่อาศัย ซึ่งโดยปกติแล้วชนกลุ่มนี้จะอพยพไปเรื่อย ๆ ใช้ชีวิตแบบเร่ร่อน หากแหล่งอาหารบริเวณที่อยู่อาศัยหมด ก็จะย้ายไปหาที่อยู่แห่งใหม่ แต่ในวรรณกรรมเงาะป่าปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป อาจเพราะมีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ ตามวิถีนิเวศแบบดั้งเดิม

มีข้อสังเกตว่า ชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในป่า บางคนมีสามีเป็นกษัตริย์ด้วย เช่น นางคามิง มีแม่เป็นเงาะ มีพ่อเป็นกษัตริย์ เกิดจากเมื่อครั้งกษัตริย์ประพาสป่าได้พบนางนางเงาะป่า จึงพานางเข้าวังด้วย ต่อมานางก็ให้กำเนิดบุตร 2 คน คนโตชื่อคามิง คนเล็กเป็นหญิงรูปงามชื่อปิงตะมา (ปรากฏในเรื่องนกนางใน นางในนก) ทำให้เห็นการใช้พื้นที่ป่าที่คนประเภทต่าง ๆ เข้ามาอาศัยและใช้ประโยชน์จากป่าได้โดยไม่มีการแยกสายพันธุ์ หรือชนชั้นฐานะแต่อย่างใด

3) วิถีอาหารของมนุษย์ มนุษย์จำนวนหนึ่งมีความสุขกับการบริโภคอาหารในป่า บางกลุ่มเดินทางเข้าป่าเพื่อหาผลไม้ เช่น กลุ่มชาววัง บางกลุ่มรักสันโดษ เช่น กลุ่มที่ต้องการบำเพ็ญเพียรในป่า กลุ่มทหารที่ออกล่าสัตว์ป่า เนื่องจากอยู่ในช่วงการทำสงคราม บางกลุ่มแค่หยุดพักชั่วคราวในป่าเพื่อเดินทางไปสถานที่อื่นต่อไป เช่น กลุ่มชาวบ้านซึ่งมักหาของป่าเพื่อประทังความหิว บ้างนำอาหารป่าไปจัดงานเลี้ยงต่าง ๆ หรือกลุ่มโจรที่มาตั้งทับอาศัยอยู่ในป่าเพื่อหลบเลี่ยงการจับกุมของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังกรณีของกลุ่มโจรที่ว่า “หาค่างลิงมาประทานไกลบ้านคน” (ชอบ หัทยานนท์, 2503, น. 33) ในขณะที่บางกลุ่มอาศัยอยู่กับฤาษีในป่า กลุ่มนี้หากได้พบกษัตริย์ก็อาจติดตามไปรับราชการในวังต่อไป ดังตัวละครนายดิกในเรื่องแก้วสองภาค ที่อาศัยอยู่กับฤาษี เนื่องจากมีฐานะยากจน มีรูปร่างหน้าตาผิดแผกไปจากคนทั่วไป กล่าวคือ มีจมูกและปากยาวเสมอกันเหมือนเป็ด ทั้งพุงพลุ้ยตัวดำ และอ้วนพี เมื่อคนในวังเห็นความสามารถก็ขอให้ไปทำงานสังกัดกระทรวงมหาดไทย สำหรับการได้กินอาหารในป่าของกลุ่มมนุษย์ล้วนพบแต่ความสุขสำราญ เพราะมีอย่างดาษดื่นให้เลือกเก็บหรือล่า ดังกลุ่มของนางกำนัลในวัง รวมถึง เท่ง และหนูนุ้ยซึ่งเป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย (สื่อสารถึงการเข้ามาของรัฐสมัยใหม่) ที่เดินป่าแล้วพบผลไม้ป่าจำนวนมาก ผลสุกเต็มต้น บ้างตกเกลื่อนตามพื้นดิน ซึ่งมีทั้งมะปริง มะปราง ลองกอง ลางสาด ลำไย และมังคุด มีนกใหญ่น้อยมาเก็บกิน ทั้งหมดสามารถเลือกเก็บกินผลไม้ได้อย่างสุขสำราญ บางคนกินทั้งเปลือกจนถึงเมล็ดข้างในเพราะไม่เคยกิน จนติดใจในรสชาติของผลไม้ป่า ดังรายละเอียด

เห็นมะปริงมะปรางและลางสาด มังคุดพาดผลห้อยย้อยสาขา
สุกอร่ามงามดกตกสุธา สกุณาใหญ่น้อยค่อยจิกกิน
เท่งหนูนุ้ยเก็บสิ้นกินทั้งเปลือก มิได้เลือกเมล็ดในใจถวิล
แสนสำราญด้วยไม่เคยได้กิน หมดทั้งสิ้นหลายร้อยอร่อยใจ

(หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 9)

4) วิถีอาหารของฤาษีชีพราหมณ์หรือผู้วิเศษ ผู้เสพอาหารป่าอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มฤาษีชีพราหมณ์ที่บำเพ็ญเพียรอยู่ป่า กลุ่มนี้มีทั้งกลุ่มที่แสดงพฤติกรรมดี อยู่ในศีลในธรรม กับอีกกลุ่มคือกลุ่มผู้บำเพ็ญเพียรที่ค่อนไปทางทุศีล กล่าวคือ ผิดศีลทุกประเภท แต่ได้รับความนิยมชมชอบในหมู่คน เพราะมีวิชาอาคมแก่กล้า และมีวิชาในการปรุงยา จึงมีลูกศิษย์ลูกหาเป็นจำนวนมาก ทั้งคน ผี และเทวดา เช่น เรื่องกลิ่นกรอบแก้ว เล่าเรื่องราวของครูบี้ชาวตำบลจะทิ้งพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา แกเป็นฤาษีมีวิชาดี อยู่ยงคงกระพัน อาศัยอยู่ในถ้ำใหญ่ในป่าลึก มีผีไพรคอยปรนนิบัติ แกมีลูกศิษย์จากหลากหลายตำบล ฤาษีตนนี้จะกินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร นาน ๆ จะกินผลไม้ แกยังกินกระท่อม กินหวาก และสูบกัญชา ในขณะที่ฤาษีข้าวเย็นในเรื่องแก้วสองภาค เป็นฤาษีห่มหนังตะกวด ถือศีลหก (ศีลที่กำหนดขึ้นเอง) เสพกาม และมีรูปลักษณ์ผสมผสานระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดังที่ผู้แต่งกล่าวว่า “จะเป็นแขกวิปลาสหรือชาติไหน หรือฝรั่งอังกฤษแขกจีนไทย ทำอะไรคุดคู้อยู่นมนาน” (หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น.15) นอกจากนั้นยังกินอาหารได้ทุกประเภท แกอาศัยอยู่ในโพรงไม้ ฤาษีตนนี้มีความสามารถในการปรุงยา แกมักหาว่านต่าง ๆ มาปรุงยาพิษ และมีรสนิยมในการดื่มสุราและเสพกัญชา แกมักหลอกล่อให้คนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามาดูดกัญชาจนเกิดอาการมึนเมา

ในป่ายังมีกลุ่มสมณะชีพราหมณ์ที่ฉันผลไม้เป็นอาหาร ถือศีลห้า มีวิชาดี และมีลูกศิษย์เป็นจำนวนมาก ดังเรื่องกลิ่นกรอบแก้ว กล่าวถึงฤาษีที่ฉันเฉพาะผลไม้ป่า ที่มีทั้งมะม่วงมุด มะม่วงมัน ลูกอินจัน ดังนี้ “ฝ่ายโสธรรม์นาคานั่งหน้ากุฏิ ฉันลูกมุดม่วงมันอินจันหวาน” (เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น.32) หรือพระสิทธาในเรื่องนกนางใน นางในนกก็มีความสุขกับการฉันผลไม้ป่า ซึ่งมีทั้งมังคุด ละมุด มะปริง มะปราง ส้มแป้น ขนุน ขนัน กระท้อน และกล้วย

ลูกมังคุดมุดมะทรางปริงปรางสุก แป้นหัวจุกหนุนหนันฉันสุขขี
ลูกท้อนหวานกล้วยขอมรสหอมดี พระโยคีอิ่มตื้อจนดือบาน
(เสือ ชำนาญภักดี, 2494, น. 17)

น่าสนใจว่า กลุ่มฤาษีที่อาศัยอยู่ในป่า และกินอาหารป่า ประเภทพืช ผัก ผลไม้มักจะมีอายุยืน ดังฤาษีในเรื่องกลิ่นกรอบแก้วที่มีอายุสามร้อยปี ดังตัวอย่าง “แล้วตามาบวชเป็นโยคีสามร้อยปีอยู่ในไพรสิงขร” (เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 4) ในขณะที่ฤาษีที่บำเพ็ญเพียรอยู่ที่ภูเขาหลวงก็มีอายุร้อยกว่าปี ดังตัวอย่าง “หมายประโยชน์โพธิญาณมานานวัน อายุนั้นไม่น้อยร้อยกว่าปี” (อำนวย ประพันธ์บัณฑิต และ จ.ณ. ไพรน้อย, 2503, น. 12) มีข้อสังเกตว่า ตัวละครที่อาศัยอยู่ในป่า หลายตัวจัดประเภทได้ยาก เพราะมีความทับซ้อนระหว่างสายพันธุ์ ทำให้เห็นถึงการไม่ยึดสิ่งใดเป็นศูนย์กลาง เช่น ตัวละครท้าวอัจฉะที่ตัวเป็นสัตว์ แต่แสดงพฤติกรรมการกินเหมือนมนุษย์ บางตัวมีทั้งความเป็นอมนุษย์และมนุษย์ อาจก่อให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกแก่ผู้พบเห็น เช่น ตัวละครข้าวร้อน เป็นลูกของฤาษีข้าวเย็นที่เป็นมนุษย์ แต่มีแม่เป็นยักษ์

ตอนแรกนิยมกินเนื้อสัตว์แบบพ่อ ต่อมาได้รับการเลี้ยงดูจากกลุ่มผีดิบที่อาศัยอยู่ในถ้ำ พวกผีดิบชอบกินเลือด ข้าวร้อนก็ปรับเปลี่ยนวิถีการกินเนื้อสัตว์มากินเลือดแทน ส่งผลให้มีกำลังและโตใหญ่เหมือนอย่างผีด้วย ทำให้เห็นการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

เมื่อศึกษาวิถีอาหารและการดื่มกินของคนกลุ่มต่าง ๆ ในป่า แสดงให้เห็นได้ว่า ผืนป่าเป็นแหล่งรวมตัวของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่สามารถแสวงหาอาหารร่วมกันได้ แต่ละกลุ่มจะมีวิถีการกินอาหารแตกต่างกันไป กลุ่มอมนุษย์เน้นกินของดิบ กลุ่มมนุษย์เน้นกินของสุก กลุ่มฤาษีชีพราหมณ์เน้นกินผลไม้ กลุ่มชนพื้นเมืองกินสุก ๆ ดิบ ๆ อาจมีความขัดแย้งในด้านการสร้างอำนาจ หรือการแสดงตัวตนบ้าง เช่น หากต้องการอาหารย่อมมีการต่อสู้อย่างเท่าเทียม หลายครั้งจะเห็นกลุ่มยักษ์เพลี่ยงพล้ำต่อสัตว์ป่าที่แข็งแรงกว่า เลยอดกินอาหาร หรือกลุ่มเงาะป่าที่เพลี่ยงพล้ำต่อกลุ่มยักษ์ ประเด็นที่น่าสนใจคือ กลุ่มที่กินอาหารป่ามีทั้งนิสัยดีและร้าย ยักษ์มีทั้งยักษ์ดีและยักษ์ร้าย นอกจากนั้นยังกินผักผลไม้ได้อย่างคนปกติ จึงไม่อาจเหมารวมได้ว่า อมนุษย์คือสัญลักษณ์ของคนชั่ว บางกลุ่มเป็นผู้ช่วยฝ่ายพระเอก นางเอก ในขณะที่มนุษย์ก็มีทั้งดีและร้าย ฝ่ายฤาษีบางกลุ่มก็สูบกัญชา แต่มีลูกศิษย์ให้ความเคารพจำนวนมาก บางกลุ่มเน้นรักษาศีลอย่างเคร่งครัด กลับมีลูกศิษย์ลูกหาน้อย ตัวละครแต่ละกลุ่มมีความสามารถแตกต่างหลากหลาย อมนุษย์สามารถแปลงร่างได้ และมีพลังอำนาจไม่ต่างจากมนุษย์ ส่วนชนพื้นเมืองก็มีความสามารถด้านการรบ แม้แต่กลุ่มสัตว์ก็สามารถช่วยราชการได้ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้มี “เสน่ห์” หรือ “อัตลักษณ์” เฉพาะกลุ่ม ผู้ที่มองว่าเป็น “อื่น” คือ ตัวละครที่อาศัยในเมือง (วัง) ชาวต่างชาติหรือกลุ่มที่มีอารยะ การนำเสนอวิถีการกินอาหารของกลุ่มต่าง ๆ ที่รวมกันอยู่ในป่า จึงอาจสื่อสารถึงความเป็นดั้งเดิม และความเท่าเทียมกันท่ามกลางความหลากหลาย

น่าสนใจว่า ผู้แต่งแสดงวิถีอาหารและการดื่มกินของผู้คนที่อิงกับพื้นที่ป่ามากเป็นพิเศษ นอกจากมองพื้นที่นี้ในเชิงกายภาพว่าเป็นดินแดนที่มีสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตอาศัยอยู่แล้ว จึงอาจมองในเชิงชั้นความหมายทางวัฒนธรรม สังคม หรือการเมืองที่ซ่อนอยู่ด้วย เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อเรื่องได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น โดยสามารถสื่อความหมายของพื้นที่ป่าได้ดังนี้

1. พื้นที่แห่งความอยู่รอด อาหารในผืนป่าช่วยให้มนุษย์อยู่รอดได้ อาหารในป่าหาง่ายบ้างสุกคาต้น ดังที่ตัวละครเห็นกล้วยสุกคาต้นก็สามารถปลิดลงมากินได้ทันที “แล้วเที่ยวหาผลไม้ตามชายห้วย พบดงกล้วยชื่นชมสมประสงค์” (พิน พรหมบริรักษ์, 2495, น. 5) อาหารในป่าสามารถกินได้กระทั่งเปลือก ผู้คนไม่ทุกข์ยากเมื่อจะกิน ดังนี้ “ทั้งเปลือกกล้วยชานอ้อยอร่อยหมด ผมไม่อดอยู่ให้ผอมกระหม่อมเอย” (หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 92) นอกจากนี้ อาหารในป่ามีมากจนสามารถนำมาจัดงานแต่งงานได้โดยไม่ต้องซื้อหา ดังที่ฤาษีมาสู่ขอนางสร้อยเสน่หาให้แก่พระไทย นายเข็งผู้เป็นบิดาของนางสร้อยเสน่หาจึงขอสินสอดเป็นหวาก (น้ำตาลเมา) จำนวน 10 ไห ค่างย่าง 10 ตัว ลิงย่าง 20 ตัว และแลน (เหี้ย ตะกวด) 50 ตัว ดังนี้

ท่านอย่าเอาเปล่า ๆ เราเอามั่ง ขอตกตั้งหวากดิบสักสิบไห
ค่างสิบตัวถลกหนังแล้วย่างไฟ เอาแทนไก่วักด้ามให้งามเรา
กับลิงย่างยี่สิบจงรีบหา และเหี้ยห้าสิบตัวอย่ามัวเขลา
เอามาแกล้มขนานน้ำตาลเมา ถ้ามาเปล่าแท้ ๆ พวกแกอ่อน
(หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 146)

ผู้แต่งสื่อสารถึงความอุดมสมบูรณ์ของอาหารในป่าที่ผู้อยู่อาศัยรู้สึกมีความสุขกว่าอยู่ในเมือง เนื่องจากมีอาหารบริบูรณ์ ไม่อดอยาก สามารถจับสัตว์ที่เดินไปมาได้ โดยไม่ต้องเลี้ยงให้เหนื่อยยาก มิหนำซ้ำ ก็ไม่ต้องทำงานหนักเหมือนคนในเมือง ดังตัวอย่าง

แต่ใจหนึ่งยังจิตต์คิดชอบยักษ์ เพราะดีนักศักดิ์ใหญ่ในเขาเขิน
ไม่อดอยากมากมายให้เหลือเกิน จับสัตว์เดินตามดินกินจนเบื่อ
ถึงไม่ต้องทำการงานใหญ่น้อย เลี้ยงหมูไก่ไถนานุ่งผ้าเสื้อ
นุ่งหนังสัตว์หนิด ๆ พอปิดเนื้อ สบายเหลือนักหนากว่าอยู่เมือง
(หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 365)

ผู้แต่งยังแสดงให้เห็นอีกว่า ผู้ที่นำอาหารป่าไปขายก็สามารถร่ำรวยเป็นเศรษฐีได้ เพราะ “หาทรัพย์ได้ในดินสินในป่า” เช่น การนำน้ำผึ้งป่า และน้ำผึ้งจากแมลงประเภทอุงหรือชันโรงไปขาย ในกรณีของ “อุง” หรือ “ชันโรง” เป็นแมลงตัวเล็ก ๆ ที่ไม่มีเหล็กไน กินเฉพาะน้ำหวานจากดอกไม้ อุงมักทำรังในโพรงไม้ ตามผิวนอกของไม้ และในดิน ในตัวอุงมีสารเหลวเหนียวซึ่งอุงจะขับออกมาเพื่อทำรัง มีลักษณะเป็นโพรงและเป็นยวงยาวยื่นออกมา ดังตัวอย่าง

น้ำผึ้งอุงน้ำผึ้งรวงแก่นไม้ เจ้าป่านนางป่าน้องต้องเที่ยวหา
ทุกประเทศขอบเขตพระพารา แล้วกลับมาแว่นแคว้นด้าวแดนไทย
จนมีทรัพย์นับโกฏิเพราะเที่ยวหา พระราชาตั้งนายให้เป็นใหญ่
พระเจ้าชายสุริยาเจ้าราชัย แต่งตั้งให้เป็นท้าวเจ้าพระยา
(ทอง หนูขาว, 2503, น. 73-74)

2. พื้นที่แห่งการสื่อสารคุณค่าและความเท่าเทียม วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์มักนำเสนอให้เห็นภาพของตัวละครที่มักนำอาหารไปบวงสรวงเซ่นไหว้ เพื่อสื่อสารให้เห็นคุณค่าของธรรมชาติที่มนุษย์ต้องเคารพนอบน้อมอย่างชัดเจน และแสดงให้เห็นว่าหากมนุษย์ทำลายธรรมชาติ จะถูกธรรมชาติลงโทษด้วย เช่น หากไปทำร้ายสัตว์ย่อมถูกสัตว์ป่าไล่ขวิดได้ หรือหากไปแย่งชิงอาหารของอีกฝ่ายก็ย่อมจะถูกลงโทษได้เช่นกัน เมื่อเห็นคุณค่าของกันและกันก็จะไม่ทำอะไรตามอำเภอใจ นอกจากนี้ผืนป่ายังสื่อสารถึงความเท่าเทียม

ผ่านการกินอาหารในป่า ไม่ว่าจะเป็นอมนุษย์ จำพวกยักษ์ มาร ผีป่า คนธรรพ์ รุกขเทวดา กินนร เป็นต้น มนุษย์ชนชั้นต่าง ๆ ทั้งชายหญิง ฤาษีชีพราหมณ์ หรือชนพื้นเมือง พืชพรรณที่ปรากฏก็มีลักษณะสมรมคือ มีการผสมผสานกันของพืชพรรณหลากหลายชนิด หลากหลายประโยชน์ใช้สอยในผืนผ่าแห่งเดียวกัน ไม่แยกประเภท นอกจากนี้ก็ ไม่มีการระบุว่า อาหารใดเป็นอาหารป่า หรืออาหารของคนเมือง ทุกอย่างเท่าเทียม ดังที่ตัวละครไปเที่ยวในป่าแล้วพบผลไม้ป่าจำนวนมาก ดังนี้ “มะม่วงมุดลิ้นจี่มีนานา กระษัตราเสวยเลยชื่นบาน” (เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 13) การมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติอย่างเท่าเทียม ไม่แบ่งแยกและเห็นความหลากหลายทางชีวภาพที่มีคุณค่าในตนเอง สอดคล้องกับที่ สุภาพรรณ ไกรเดช และ วรรณวิสาข์ ไชยโย (2563, น. 85-110) กล่าวว่า มนุษย์ก็ไม่ได้เป็นศูนย์กลางของจักรวาล สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือพืชล้วนดำเนินชีวิตไปตามธรรมชาติ

3. พื้นที่แห่งอิสระและการปลอดจากพันธนาการต่าง ๆ พื้นที่ป่าสื่อสารถึงความเป็นอิสระและการปลอดจากพันธนาการต่าง ๆ หรือกฎกติกาต่าง ๆ ที่เข้ามาควบคุมการกินอาหารของมนุษย์ เนื่องจากกฎกติกาต่าง ๆ จะเป็นมาตรวัด “คุณค่า” การกินอาหาร เช่น ต้องกินตามแบบ “มาตรฐาน” ของกลุ่มชนชั้นนำที่ได้รับการประเมินแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดี การแสดงมารยาทในการกินที่ต้องสำรวม ไม่กินมูมมาม กินมากเกินไป หรือกินอย่างรีบเร่ง ในขณะที่ การกินอาหารในผืนป่ากลับตรงกันข้าม ทุกชนชั้นสามารถกินอาหารได้อย่างอิสระ โดยไม่มีข้อห้ามว่า ควรกินอาหารแบบใดถึงจะถูกสุขลักษณะ และไม่ได้คำนึงว่าเมื่อกินแล้วจะต้องถูกมารยาทตามแบบพระพุทธศาสนาหรือแบบแผนผู้ดีตะวันตก ในป่าจึงย้อนแย้งกับวิถีแห่งโลกภายนอก ดังในเรื่องกลิ่นกรอบแก้วจะเห็นการออกหาอาหารของอมนุษย์ประเภทยักษ์ป่า หรือตีความว่าเป็นกลุ่มคนป่าที่ล่าสัตว์ป่ามากินอย่างอิสระ กลุ่มนี้ยังมีรสนิยมกินเนื้อดิบด้วย ดังนี้

ฝ่ายนางมารนินตะรัตจิตต์หวัดหวัง คิดจะซังเข้าในไพรสิงขร
เคยไล่จับสิงโตโคกุญชร แพะสุกรมฤคีที่เคยกิน
สมบัติทิพย์นางขินีมีโภชนา เคยภักษาสัตว์ใหญ่ในไพรสิณฑ์
คิดแล้วนางยักษ์ป่าดับกายิน สำเร็จสิ้นเต็มยศงดงามจัง
(เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 7)

ผู้อ่านจะเห็นการกินของกลุ่มชาววังที่ไม่ต่างจากกลุ่มอื่น แตกต่างจากภาพลักษณ์ของชาววังโดยทั่วไป เพราะกินด้วยมือ กินอย่างตะกละ และขาดความสำรวม ดังการกล่าวถึงศรีสุวรรณที่กินลางสาดทั้งเมล็ด “ศรีสุวรรณอันมีวิธีฉลาด กินลังสาดเคี้ยวเมล็ดอันเข็ดแข็ง” ตามด้วยสินสมุทรที่กินมังคุดมากจนท้องแตกตาย “สินสมุทรสุดสวาทราชบุตร กินมังคุดอิ่มปรี้ชีวีสลาย” (หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น.450) นอกจากนั้นยังเห็นภาพลักษณ์ของฤาษีที่ย้อนแย้งกับภาพลักษณ์ของบรรพชิต คือ เสพกัญชา กินใบกระท่อม อาจสื่อสารถึงการเป็นอิสระ

และความต้องการปลดปล่อยตนเองจากพันธนาการบางอย่างที่รัดรึงอยู่ เช่น ค่านิยม หรือกฎระเบียบบางอย่างที่เป็นมาตรวัดความดีงามของบุคคล ดังตัวอย่าง “แล้วเที่ยวหากัญชาทำยาสูบ สำเร็จรูปได้จริงข้างสิงขร” (หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 149)

พฤติกรรมการกินอาหารของตัวละครในลักษณะต่าง ๆ ที่ขัดกับสถานภาพของตนเองอาจสื่อสารถึงสัญชาตญาณของมนุษย์ที่ต้องการเป็นอิสระ และต้องการปลดปล่อยตนเองจากพันธนาการต่าง ๆ ที่มากดทับธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์ ดังที่กมลทิพย์ จ่างกมล (2545) กล่าวว่า การสั่งสอนมารยาทต่าง ๆ เกิดขึ้นในหมู่ชนชั้นสูง เป็นการสร้างมาตรฐานการประพฤติปฏิบัติในการกินอาหารให้แตกต่างกันระหว่างบุคคล โดยอาศัยแนวคิดเรื่องความเป็น “ผู้ดี” ในการแบ่งแยกความเป็นเขาหรือเรา จนกระทั่ง การกินอาหารด้วยมีดและส้อมเริ่มเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตทางสังคมของกลุ่มชนชั้นสยามตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ทำให้ธรรมเนียมการกินอาหารด้วยการเปิบที่ปฏิบัติทั่วไปทุกชนชั้นค่อย ๆ กลายเป็นวิธีการกินอาหารแบบพวกไพร่ราษฎร การใช้มีดส้อมแสดงความศิวิไลซ์ตามแนวคิดการเป็น “ผู้ดีสมัยใหม่” ขณะนั้น

4. พื้นที่แห่งการเรียนรู้ และเสริมทักษะชีวิต ผืนป่าเป็นแหล่งเรียนรู้ชั้นดี มีสัตว์ป่าจำนวนมากให้เรียนรู้ บางชนิดต้องระมัดระวัง มิฉะนั้น จะเกิดอันตรายได้ มีพืชทั้งที่ให้คุณและให้โทษ หากกินโดยไม่ไตร่ตรองจะเกิดโทษได้ กระนั้น การได้รับรู้โทษภัยก็จะเป็นบทเรียนให้รู้จักพืชผลชนิดนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น ดังที่บรรดาผู้หญิงเมื่อเห็นลูกขี้กาหรือแตงโมป่าก็เข้าใจว่าเป็นผลแตงโมที่กินได้ เมื่อกินเข้าไปจึงได้เรียนรู้ว่า พืชชนิดนี้ไม่ควรนำมากิน เมื่อจะกิน จะต้องพิจารณาส่วนประกอบต่าง ๆ อย่างถ้วนถี่ ลูกขี้กาแม้มีเถา ผล และใบคล้ายแตงโม แต่มีผลขนาดเล็กกว่า และข้างในผลก็แตกต่างจากแตงโม การนำผลไม้ทั้งสองชนิดมาเทียบเคียง ทำให้เรียนรู้เรื่องประโยชน์ใช้สอยของพืชผลในป่าที่อาจไม่ได้อยู่ในทิศทางเดียวกัน

ปอกกัดกินมิได้หยุดอันสุดสุข ต่างสนุกปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
เท่งเก็บลูกขี้กาทิ้งมาพลัน ปนคละกันกับมังคุดละมุดดี
ผู้หญิงเห็นลูกแตงแย่งกันเก็บ ไม่กลัวเจ็บหกล้มขมันขมี
พอได้แล้วกัดกินแสนยินดี ทุกนารีร้องลั่นไม่ทันนาน
(หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 392)

อีกตัวอย่าง ผู้แต่งนำผลพะวาเทียบเคียงกับมังคุดเพื่อให้เรียนรู้เรื่องรูปลักษณ์ของผลไม้ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ดังตัวอย่างตอนที่ตัวละครเข้าป่าไปกินผลไม้ต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งลางสาด มะเฟือง มะไฟ มะม่วง มังคุด และมะมุดหรือมังมุดม่วง ครั้นไปเจอผลพะวาก็เข้าใจว่าเป็นมังคุดจึงรีบเก็บกิน ครั้นกินเข้าไปเป็นจำนวนมากก็เกิดอาการคลื่นเหียนอาเจียน หากมองในเชิงรูปลักษณ์ก็พบว่า ผลพะวาคล้ายมังคุดมาก มีสีที่คล้ายกันเมื่อสุก บนขั้วผลมีกลีบเลี้ยงติดอยู่ ภายในเนื้อผลมีกลีบคล้ายมังคุด เนื้อผลมีรสฝาดเปรี้ยว สามารถกินได้ ทั้งช่วยเป็นยาระบาย

อย่างไรก็ตาม รสนิยมการกินขึ้นอยู่กับบุคคล บางคนอาจชื่นชอบมากเป็นพิเศษ ในขณะที่บางคนอาจไม่ชื่นชอบ เพราะไม่คุ้นเคยรสกลิ่น เมื่อกินมากจนเกินไป ก็ทำให้เกิดอาการ “ราก” หรือคลื่นเหียนอาเจียนได้ การกินผลพะวาจึงช่วยให้เรียนรู้เรื่องอาหารการกินในป่ามากยิ่งขึ้น และสื่อสารให้เห็นว่า พืชชนิดนี้ไม่ได้มุ่งเน้นกินเล่นเหมือนกับแตงโม ดังนี้

ไข่แดงว่าข้าเห็นเหมือนมังคุด คล้ายที่สุดน้องชายไม่ฉงน
น้องเห็นลูกสุกแดงดูชอบกล จึงขึ้นพ้นไปกินรากสิ้นพุง
(สะมะแอ วงศ์สะอาด และ จิ เส็มหมาด, 2503, น. 47-48)

วรรณกรรมเรื่องแก้วสองภาค สื่อสารให้เห็นว่า ผลไม้บางประเภทแม้น่ากิน ก็ต้องระมัดระวังเพราะมีหนามแหลม ดังตอนหนึ่งที่ตัวละครท่องเที่ยวในป่า สมาชิกไปเจอต้นทุเรียนที่สุกคาต้นเป็นจำนวนมาก ต่างเก็บกินกันอย่างสนุกสนาน ในขณะที่เก็บกินอยู่นั้นมีทุเรียนผลหนึ่งหล่นลงมาใส่ใบหน้าของตัวละคร จนใบหน้ามีแต่แผลซึ่งเกิดจากหนามทุเรียนตำหน้าดูน่าขบขัน ผู้ที่พบเห็นจึงอดล้อเลียนไม่ได้ว่า คงถูกทุเรียนจุมพิตด้วยความรัก เพราะไปผูกสมัครรักใคร่กับทุเรียน “ทุเรียนจูบถึงไม่ตายวายชีวี ที่หน้ามีแผลลายคล้ายตุ๊กแก” (หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 451) แต่ก็สื่อสารให้ไม่ประมาทเมื่อพบผลไม้ประเภทนี้ ดังที่ผู้แต่งเตือนสติว่า “ให้ระวังกายาอย่าประมาท ถ้าพลั้งพลาดแล้วหนาจะเสียผล” (หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 451)

5. พื้นที่แห่งการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในวรรณกรรมสื่อสารให้เห็นว่า ผืนป่าเป็นที่พึ่งของคนและสัตว์ในยามที่ต้องการอาหาร การเสพอาหารในผืนป่าสื่อสารให้เห็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นว่าผู้ที่ชื่นชอบกินสัตว์ป่ามักล่าสัตว์ใหญ่พ่วงพี ทั้งยังสามารถเดินจับกลุ่มท่ามกลางฝูงคน นอกจากนี้ ในป่ายังมีเทวดาคอยรักษาป่าและคุ้มครองผู้คนที่อยู่ในป่าด้วย ดังตัวอย่างที่เหล่าเทวดาพากันคุ้มครองนางกุณฑลเกสีขณะเดินป่า “เทวดารักษาไม้ตะเคียน เที่ยววนเวียนล้อมไว้ไม่เห็นนาง” (ชัย จันรอดภัย, 2497, น. 20) ทำให้เห็นวงจรชีวิตที่ปรับตัวเข้าหากันอย่างสมดุล ซึ่งช่วยให้มนุษย์ได้เรียนรู้การดำรงอยู่ของธรรมชาติแบบดั้งเดิมที่เน้นการพึ่งพาอาศัยกันด้วย ดังเมื่ออมนุษย์พบควายแก่ผอมก็ไม่จับกิน “ผอมจนเดินน่องเครียวเขาเรียวงอน เนื้อหนังหย่อนมารชังไม่หวังกิน” (เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 8) หรือเมื่อพบสัตว์ที่ไม่ตรงกับความต้องการประเภทอื่น ๆ ก็ไม่จับกินเช่นกัน ดังตัวอย่าง “กวางอีแกะแพะดงกระจงควาน เจ้าจอมมารตบพระหัตถ์ให้สัตว์จร” (เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 8) “หาหมูดูหมีตามที่ดงรัง พบกระจงมูสัง ไม่หวังจับกิน” (พิน พรหมบริรักษ์, 2495, น. 11) “เห็นหมีมีคู่ตัวผู้คลอเคลีย หากกูกินเสียเป็นบาปหยาบใหญ่” (เสือ ชำนาญภักดี, 2494, น. 8) ทำให้เห็นว่า การดำเนินชีวิตของผู้คนในสมัยโบราณสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ผืนป่าสัมพันธ์กับอุดมคติในการดำเนินชีวิตที่เน้นพึ่งพาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเพื่อสร้าง

ความสุขสำราญแห่งตน หากมองตามแนวคิดนิเวศวิทยา การมีสภาพแวดล้อมที่ดีจะส่งผลให้ทุกอย่างเกิดความสมดุล ทั้งธรรมชาติ สิ่งมีชีวิต ชุมชน และระบบนิเวศ

6. พื้นที่แห่งการต่อสู้ ต่อรองระหว่างความเป็นดั้งเดิมกับภาวะสมัยใหม่ น่าสนใจว่าการนำเสนอวิถีอาหารและการดื่มกินของตัวละครในผืนป่าจะสื่อสารการเป็นคู่ตรงข้าม (binary oppositions) อย่างชัดเจนสอดคล้องกับแนวคิดทางสัญศาสตร์ (semiology) ที่มองว่า คำต่าง ๆ ไม่ได้หมายถึงตัวของมันเอง แต่มีความหมายเมื่อไปสัมพันธ์กับคำอื่น ๆ ผ่านระบบของความต่าง (system of difference) คำแต่ละคำ หรือแนวความคิดแต่ละแนว ได้รับการนิยามจากสิ่งที่ตรงข้ามกันและจะเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อเราเข้าใจหรือรู้ถึงสิ่งที่ตรงข้ามเสียก่อน ซึ่งสังเกตได้จากความตรงข้ามกันระหว่างตัวละคร ระหว่างอัตลักษณ์ของมนุษย์ที่ผิดแผก ระหว่างฉาก และสีสันที่แตกต่าง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เชื่อมโยงกันระหว่างระบบคุณค่าสองอย่างที่แตกต่างกัน ความพยายามที่จะแก้ไขเกี่ยวกับความตรงข้ามต่าง ๆ ถือเป็นแกนกลางของความหมาย (Shaughessy & Stadler, 2002) ในแง่ของวรรณกรรม ความตรงข้ามที่ปรากฏอย่างชัดเจนคือ ระหว่างความเป็นดั้งเดิมกับภาวะสมัยใหม่ เช่น การนำเสนอผลไม้ที่มักเป็นคู่ตรงข้ามกัน ดังขนุน-ขนัน กระท้อน-เตียน แตงโม-ขี้กา มังคุด-พะวา มะไฟ-มะไฟกา ซึ่งชื่อแรกเป็นชื่อที่คนทั่วไป “คุ้นชิน” สื่อสารถึงการเป็นผลไม้เศรษฐกิจของคนเมือง ฝ่ายหลังจะ “ไม่คุ้นชิน” นัก มักเป็นผลไม้ป่าที่ปรากฏนอกพื้นที่เมือง สื่อสารถึงความเป็นดั้งเดิม การที่ผลไม้สองอย่างมาคู่กันทำให้ผู้อ่านได้รับรู้ความเหมือนความต่าง และการมีอยู่ของผลไม้ต่าง ๆ มากขึ้น ต่อมาคือการนำเสนอวิถีการกินที่ย้อนแย้ง เช่น ตัวละครข้าราชการซึ่งเคยเป็นคนป่าอยากกลับมากินอาหารป่าเหมือนเดิม เพราะไม่คุ้นชินกับอาหารของคนเมือง หรือตัวละครข้าราชการที่เดินทางเข้าป่าแล้วเกิดติดใจสุราประเภทหวาก ทำให้เห็นพฤติกรรมของคนเมืองที่ยอมรับวิถีการกินแบบดั้งเดิม หรือการนำเสนอความไม่เข้ากันของผลไม้และสัตว์ในป่า เช่น หมู เป็ด ห่าน โค ควาย สัตว์เหล่านี้เป็นสัตว์เลี้ยงของมนุษย์ เป็นสัตว์เศรษฐกิจ หรือเลี้ยงกันภายนอกพื้นที่ป่า แต่กลับอยู่ในพื้นที่ป่า ขณะที่ผลไม้บางประเภทก็เป็นพืชทางเศรษฐกิจ นิยมปลูกเพื่อจำหน่าย แต่กลับงอกงามในป่าร่วมกับผลไม้ป่าอื่น ๆ เช่น ลิ้นจี่ ลำไย ลองกอง ลาดสาด ทุเรียน กระทั่งการใช้พื้นที่ป่ากินอาหารร่วมกันของตัวละครที่ต่างฐานานุรูปและชนชั้นวรรณะ (นอกป่าคือกษัตริย์ ขุนนาง นางกำนัล ส่วนในป่าคือชนพื้นเมือง อมนุษย์ ฤาษี) ทั้งหมดนี้สื่อสารการต่อสู้ต่อรองกันในเชิงความหมายหรือการต่อสู้ต่อรองระหว่างความเป็นดั้งเดิมกับภาวะสมัยใหม่ที่เน้นการประนีประนอม การให้คุณค่า และความสำคัญที่ไม่ต่างกัน ดังตาราง

ตารางที่ 1

การแสดงขั้วตรงข้ามของวิถีอาหารและการดื่มกินในผืนป่า

คู่ตรงข้าม/ พฤติกรรมตัวละคร	การระบุคำ/พฤติกรรม	การต่อสู้ต่อรองในเชิงความหมาย
พืชผักผลไม้	ขนุน-ขนัน/กระท้อน-เตียน/ แตงโม-ขี้กา/มังคุด-พะวา/ มะไฟ-มะไฟกา	- ขนุน กระท้อน แตงโม มังคุด มะไฟ คือ ผลไม้ของคนเมือง ผลไม้ทางเศรษฐกิจ - ขนัน เตียน ขี้กา พะวา และมะไฟกา สัญลักษณ์ของผลไม้ป่า สื่อความเป็นดั้งเดิม
วิถีการกินอาหารที่ย้อนแย้ง	- ตัวละครข้าราชการอยากลาออกมากินอาหารป่า - ตัวละครข้าราชการชอบกินหวาก	- การอยากลาออกมากินอาหารป่า รวมถึงการกินหวากของกลุ่มคนเมืองสื่อสารถึงการหวนคืนรากเหง้าของตนเอง
ความไม่เข้ากันของสัตว์และผลไม้ในป่า	- หมู เป็ด ห่าน แกะ แพะ โค ควาย - ลางสาด ลองกอง ลิ้นจี่ ลำไย ทุเรียน มะปริง มะปราง	- วิถีของคนเมือง/นอกพื้นที่ป่า/ สัตว์เศรษฐกิจ แต่ดำรงอยู่ในป่า - ผลไม้เศรษฐกิจ/นอกพื้นที่ป่า แต่กลับงอกงามในป่า
การดำรงอยู่ของคนสองวัฒนธรรมในป่า	กษัตรย์/ข้าราชการ คนพื้นเมือง/อมนุษย์	- คนเมือง/ชนชั้นสูง-กลาง - ชนชั้นล่าง/คนป่า/ความเป็น “อื่น”

ทำให้เห็นว่า นอกจากผืนป่าในวรรณกรรมแวดล้อมไปด้วยผลไม้ป่าและสัตว์ป่าน้อยใหญ่ให้มนุษย์ได้ใช้สอยแล้ว พื้นที่ป่ายังสื่อความหมายทางสังคมไว้อย่างแยบยลด้วย

5.1.2 อาหารในพื้นที่วัง : การสื่อสารถึงวิถีของชนชั้นสูง อาหารชาววัง คือ อาหารที่มีกำเนิดจากการคิดค้นของผู้คนในรั้วในวัง ผู้หญิงในวังเป็นผู้จัดทำอาหาร อาหารชาววังมีทั้งอาหารคาว และอาหารว่าง เมื่อจะถวายก็จัดเป็นสำรับ โดยจะจัดในถาดเงินหรือถาดทองก็ได้ ทำให้เห็นองค์ประกอบที่แตกต่างจากอาหารชาวบ้าน ส่วนผู้ที่มีหน้าที่ในการทำอาหาร รวมถึงถวายอาหารก็เป็นหญิงในวัง (สุนทรี อาสะไวย์, 2554) ดังตัวบทวรรณกรรมที่กล่าวถึงอาหารในวังว่า “ห้าสำรับประดับเคียงไว้เรียงราย สนมฝ่ายในประดับประคับแต่ง” (เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น.191) อาหารในวังมักเป็นอาหารชั้นดี มีความประณีต แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของคนกลุ่มชนชั้นสูงกับชนชั้นธรรมดาหรือชนชั้นชาวบ้าน ดังเรื่องแก้วสองภาค ผู้แต่งเปรียบเทียบให้เห็นวิถีของชาวบ้านผ่านภาชนะที่ใช้ใส่อาหาร ระหว่าง “ขันทอง” กับ “กะลา” ซึ่งแตกต่างกันมาก แม้กระทั่งเรื่องความรัก ที่ชนชั้นชาวบ้านไม่คู่ควรกับสาวชาววัง ดังที่เพื่อนนายดิกล้อนายดิกว่า มีใบหน้าเหมือนเป็ด “มึงมนุษย์ปากเป็ดเท็จเป็นกอง เขาขันทองมึงกะลาอย่าไปรัก” (หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น.152) และมีสถานภาพเพียง “แม่หมูที่อยู่ข้างกุฏิ” ที่ “เที่ยวคุด

ขุดหัวหญ้า” จึงควรหาคู่ที่มีสถานภาพใกล้เคียงกัน เพื่อมิให้เขาดูหมิ่นได้ “ถ้าแม่หมูที่อยู่ข้างริมกุฎ เที่ยวคุดขุดหัวหญ้าจะเข้าหลัก” (หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 152)

การนำเสนอให้เห็นอาหารในวัง ส่วนหนึ่งเกิดจากวรรณกรรมที่ผู้แต่งนำมาศึกษาเป็นกลุ่มจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่นำเสนอให้เห็นวิถีของชนชั้นสูง กระทั่งชนชั้นชาวบ้าน โดยน่าสนใจว่าตัวละครชาววัง โดยเฉพาะตัวละครกษัตริย์ที่ปรากฏในวรรณกรรมไม่ได้มีบุคลิกภาพที่เคร่งครัดตามแบบจารีตนัก ส่วนใหญ่มีวิถีเหมือนชาวบ้าน กินง่าย อยู่ง่าย บ้างก็มีนิสัยตลกขบขัน ขาดความมั่นใจ บ้างก็ต้องพึ่งพาชาวบ้านเมื่อมีปัญหา เพียงแต่รูปแบบของอาหารและการดื่มกินจะมีความพิถีพิถันมากกว่าของชาวบ้านเพื่อแสดงถึงฐานะทางชนชั้น ความมั่งคั่ง อำนาจ หรือความร่ำรวยที่มีมากกว่า หากมองในเชิงการสร้างความหมายของการนำเสนอวิถีอาหารและการดื่มกินของคนในวัง นัยหนึ่งก็อาจเพื่อสื่อสารให้เห็นบริบทสังคมภาคใต้สมัยที่แต่งซึ่งยังอยู่ในระบบจารีต นัยหนึ่งอาจเพื่อให้ผู้อ่านยอมรับความแตกต่างหลากหลายของแต่ละกลุ่มแต่ละวัฒนธรรม ส่วนอีกนัยหนึ่งก็อาจเพื่อสื่อสารคุณค่าของอัตลักษณ์กลุ่ม

5.1.3 อาหารในพื้นที่คุมขัง : มาตรวัดสุขทุกข์ของผู้กระทำผิด ผู้แต่งกล่าวถึงวิถีการกินของผู้ต้องขังที่แตกต่างจากคนทั่วไป ไม่ได้กินอย่างมีความสุขเหมือนคนป่า หรือคนที่อยู่ในพื้นที่อื่น ๆ การสื่อสารวิถีอาหารในพื้นที่นี้เพื่อแสดงภาพแทนของผู้ทำความผิดว่า ไม่ว่าจะมีฐานะร่ำรวยหรือยากจน ครั้นต้องมาอยู่ในเรือนจำก็ย่อมสูญสิ้นอิสรภาพ มีแต่ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ อาหารที่กินก็ไม่มีสิทธิ์เลือก ทั้งประเภทของอาหารและรสชาติที่อยากกิน นักโทษต้องกินข้าวแดงร่วมกับนักโทษคนอื่น ๆ กรณีของข้าวแดง คือ ข้าวที่มีเยื่อหุ้มเมล็ดข้าวสีแดงถึงน้ำตาลเข้ม เมื่อหุงสุกแล้วจะไม่นุ่มเหมือนข้าวทั่วไป ข้าวแดงเป็นสัญลักษณ์ของนักโทษในเรือนจำ ผู้ที่เข้ามาในเรือนจำย่อมไม่คุ้นเคยกับการหุงข้าวแบบนี้ หากเป็นผู้มีปัญหาเรื่องปากท้องด้วยแล้ว ปัญหาเรื่องอาหารก็จะยิ่งมีมากขึ้น เมื่อถึงเวลากิน โรงครัวของเรือนจำจะเตรียมอาหารให้แก่ผู้ต้องขัง ซึ่งผู้ต้องขังก็ไม่สามารถเลือกกินได้ เป็นการสื่อสารให้เห็นว่าการกินอาหารในเรือนจำคือสัญลักษณ์ของการลงโทษอย่างหนึ่ง จึงไม่ควรทำความผิดซ้ำสองอีก ดังที่ตัวละครต้องกินข้าวแดงกับแกงปลาใส่ผักบุ้ง เมื่อจะอยากกินเนื้อปลาก็หาแทบไม่พบ เพราะมีน้อยชิ้น จำต้องตักแต่น้ำแกงที่เหลือกินกับข้าวเพื่อความอยู่รอด

ผันเห็นแกงผักบุ้งพุงลั่นก้อง ปลาสักบ้องก็ไม่จวนมือกวนหา
ก็จำเป็นจำรับคับแค้นคา หวนธาราฉ่ำชื่นพอกลืนลง
(คล้าย ศรีพนัง, 2502, น. 37)

5.1.4 อาหารในพื้นที่ครัว : พื้นที่แห่งการสร้างคุณค่าของผู้หญิง วรรณคดีของไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์กล่าวชมฝีมือการปรุงอาหารของหญิงคนรัก ที่เน้นให้เห็นความสำคัญของ “เสน่ห์ปลายจวัก” ในฐานะ “องค์ความรู้” ที่เป็นบ่อเกิดแห่งความอิ่มเอมใจของผู้กิน และยัง

แสดงให้เห็นปัญญาความสามารถของผู้หญิงผ่านอาหาร วรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเรื่องต่าง ๆ ชี้ให้เห็นว่า ผู้หญิงที่มีคุณค่าคือ แม่ศรีเรือนที่มีเสน่ห์ปลายจวัก มีความรู้ความสามารถในการปรุงอาหาร จะเป็นเกียรติเป็นศรีแก่หญิงผู้นั้น และยังให้เกิดความอิ่มท้องและอิ่มใจ ตราตรึงใจแก่ผู้ชายหรือผู้ที่ได้กินอาหาร (ธนภัทร พิริย์โยธินกุล, 2564, น. 82-406) ทำนองเดียวกับวรรณกรรมท้องถิ่นยุคการพิมพ์ที่ยังผลิตซ้ำพื้นที่ของคนปรุงอาหารในครัวอย่างชัดเจนว่า เป็นผู้หญิง หญิงที่ทำอาหารเก่งจะได้รับการยกย่องจากสังคม เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชาย และสื่อถึงการมีอำนาจในครัวเรือน ดังที่ผู้แต่งเรื่องรักที่แสนเศร้า นางปฏาจารา ปลูกฝังให้ผู้หญิงไม่ทิ้งงานครัว ในขณะที่เรื่องเมืองสิดแหมะเว จะเห็นบทบาทของนางเหม๊าะ มารดาของนางแหมะเวที่ปรุงอาหารรอบุตรสาวกลับบ้าน ดังนี้ “ฝ่ายนางเหม๊าะอยู่ครัวมัวหุงข้าว เห็นลูกสาวปลื้มใจไม่ห่างแห” (สะมะแอ วงศ์สะอาด และ จิ เส็มหมาด, 2503, น. 82) หญิงที่ทำอาหารมักมีความสุขในการทำอาหาร ทั้งมีความสุขเมื่อมีผู้ชายชมชอบอาหารที่ทำ บางคนเป็นหญิงสมัยใหม่กล้าคิดกล้าทำ ก็ยังต้องเข้าครัวทำอาหาร สะท้อนให้เห็นว่า การทำอาหารสำหรับผู้หญิงเป็นการสร้าง “คุณค่า” และ “ตัวตน” ที่ได้รับการยอมรับจากคนในสังคม ดังที่เมืองสิดเปรียบเทียบฝีมือการทำอาหารของเมียสุดันว่า เทียบเท่ากับขุนนาง ครัวเรือนจึงเป็นพื้นที่ประกอบสร้างคุณค่า “ความเป็นหญิง” ที่ต้องมีความสามารถในงานบ้านและการทำอาหาร

เขาช่างหุงข้าวไร่ไม่สวยเปียก น้ำพริกเสียกน้องเอยเคยไม่ใส่
เมียสุดันทำดีพี่ชอบใจ การวิสัยฝีมือคือขุนนาง
(สะมะแอ วงศ์สะอาด และ จิ เส็มหมาด, 2503, น. 30-31)

5.1.5 อาหารในพื้นที่วัด : วิถีแห่งศรัทธา และการพึ่งพิงซึ่งกันและกัน อาหารในวัดเป็นอาหารที่ชาวบ้านนำมาทำบุญตักบาตรหรือนำมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ในช่วงเทศกาลเดือนสิบ ชาวบ้านจะนำขนมไปบูชาตายาย นำไปให้ญาติมิตร จัดเตรียมไว้สำหรับใส่พุ่มจาด และจัดเตรียมไว้สำหรับเปรต แสดงค่านิยมของชาวใต้ต่อบรรพบุรุษและการเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาหารที่ชาวบ้านนำมาถวาย บางครั้งพระสงฆ์ฉันไม่หมดก็จะแจกจ่ายเป็นทานแก่ชาวบ้านด้วย ทำให้เห็นว่าวัดเป็นที่พึ่งของชาวบ้านได้ ดังเมื่อเมืองสิดแวะไปที่วัดก็ได้รับทั้งยาหนม (กะละแม) ขนมลา และขนมต้ม ที่ท่านสมภารและเด็กวัดจัดให้เนื่องจากฉันไม่หมด

เมืองสิดแก้สะพายออกไม่นาน กระยาหวานน้อยเล็กเด็กวัดให้
ขนมหวานลาต้มสมภารใช้ เหตุที่ท่านให้ฉันไม่ทันแล้ว
(สะมะแอ วงศ์สะอาด และจิ เส็มหมาด, 2503, น. 22)

ข้อมูลข้างต้นทำให้เห็นว่า ช่วงเวลาที่แต่งวรรณกรรม วัดมีบทบาทในการเป็นที่พึ่งด้านอาหารการกินของชาวบ้านอยู่ ซึ่งวิถีดังกล่าวค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปเมื่อรัฐบาลประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ดังที่ชัยวุฒิ พิยะกูล (2552) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของวัดในลุ่มทะเลสาบสงขลาว่า เกิดจากกระแสการพัฒนาของรัฐที่มุ่งเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา รัฐดูแลวัดและพระสงฆ์ไม่ทั่วถึง ฝ่ายพระสงฆ์ส่วนกลางก็เข้ามามีบทบาทในวัดท้องถิ่นมากขึ้น ประกอบกับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลสู่สังคมไทย ทั้งหมดส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของวัดในภาพรวม ทำให้ประชาชนเริ่มห่างเหินจากวัดและพระสงฆ์

5.1.6 อาหารในพื้นที่ชนบท : วิถีของชาวชนบทที่มีสุขภาวะที่ดี อาหารในพื้นที่ชนบทเป็นประเภทผักผลไม้ ผู้แต่งให้ภาพของชาวชนบทที่บริโภคอาหารที่ตนปลูกว่า เป็นผู้มีสุขภาพดี และมีอายุยืน นอกจากนั้นยังนำเสนอให้เห็นพื้นที่การปลูกในลักษณะสวนสมรมคือปลูกคละกันไป ผักแต่ละอย่างก็ให้คุณค่าทางโภชนาการที่แตกต่างกันด้วย เช่น ตายายคู่หนึ่งที่อายุรวมกันร่วมสองร้อยปี มีอาชีพทำไร่ปลูกผักชนิดต่าง ๆ เช่น ฟัก แตงกวา ถั่ว ผักกาด ดังนี้

โจรบังคับตาเฒ่าให้เข้าป่า ชันษาตาเฒ่าเก้าศูนย์สี่
ส่วนยายเฒ่าเก้าสิบพอดิบพอดี ชื่อตาสียายสาชราไพร
ทำไร่ปลูกผักฟักแฟงแตงกวา ปลูกถั่วปลูกงาขี้พร้าลูกใหญ่
หัวหอมหัวเทียมจะเจียมพริกไทย ผักกาดหัวใบมีหลากมากมาย
(ทอง หนูขาว, 2503, น. 60)

คนเมืองที่ไปอาศัยในชนบทต่างก็อยู่เย็นเป็นสุขเช่นเดียวกับตายาย นอกจากจะมีความสุข ได้กินผักปลอดสารพิษซึ่งส่งผลต่อการมีอายุยืนแล้ว การทำกสิกรรมของชาวชนบทโดยเฉพาะ การทำสวนผัก ยังสร้างรายได้เป็นกอบเป็นกำ จากที่ไม่มีเงินก็ร่ำรวยเป็นเศรษฐีได้ ดังเรื่องสี่เสือสองสาวสามสัตว์ เจ้าชายนนพามเหสีคือนางนันทาไปอยู่ในชนบท โดยอาศัยอยู่กับตายายนอกเขตเมือง ทั้งสองช่วยสองตายายปลูกผักขาย จนทำให้มั่งมีเงินทองมากมาย

มีความสุขสบายทำไร่ผัก ยังสำนักยายสากับตาสี
อาชีพปลูกผักขายสบายดี จนมั่งมีสินทรัพย์นับอนันต์
(ทอง หนูขาว, 2503, น. 73)

5.1.7 อาหารในพื้นที่ชุมชน : การตอบรับกระแสวัฒนธรรมทุนนิยมของคนเมือง นอกจากการนำเสนอวิถีอาหารในป่าแล้ว ผู้แต่งยังนำเสนอให้เห็นวิถีการบริโภคอาหารของคนเมืองที่เน้นการซื้อขายตามวัฒนธรรมทุนนิยม ผู้แต่งนำเสนอให้เห็นว่า ชุมชนเมืองมีความพลุกพล่าน มีร้านค้าสองข้างทาง ผู้คนสัญจรไปมา ผู้คนต่างใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ดังนี้

ในเวียงวังตั้งตึกพิลึกสลับ เป็นลำดับค้าขายฝ่ายถนน
มีรถเทียมเลกซีมีรถยนต์ เที่ยวรับคนสัญจรไม่ห่อนวาย
มีโรงม้าโรงรถโรงคชา โรงไฟฟ้าโรงสีมีโรงสาย
ในพาราผาสุกสนุกสบาย แต่เสียดายไม่มีภริยา
(แดง นักปราชญ์, 2495, น. 11)

ชุมชนเมืองมีอาหารทะเล อาหารประเภทเนื้อสัตว์ อาหารประเภทผัก และผลไม้อย่างบริบูรณ์ เช่น ปลา ไก่ ผลไม้ ไข่เป็ด และไข่ไก่ รวมถึงของกินอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้มีมากจนล่อตาล่อใจผู้พบเห็น แม้กระทั่งโจรก็อยากปล้นชิงพ่อค้าที่มาขายข้างถนนหรือในตลาด หรือที่มากับเรือแพสะท้อนให้เห็นการมีพื้นที่อาหารที่อิงบริบททางภูมิประเทศของภาคใต้อย่างชัดเจน

แล้วชวนเพื่อนปล้นของท้องตลาด หรือสามารถคอยทางข้างถนน
พ่อค้าปลาค้าไก่ใครทุกคน ที่เปลี่ยวตนเดินมาคอยถ้าชิง
ค้าส้มสูกลูกไม้ขายไก่เป็ด โจรใจเด็ดอยากได้มากหลายสิ่ง
เห็นเรือแพล่องมาคอยถ้าชิง ชิงทุกสิ่งเงินตราผ้าพันกาย
(ชัย จันรอดภัย, 2497, น. 4)

5.1.8 อาหารในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ : การแสดงอัตลักษณ์อาหารประจำพื้นที่ อาหารที่ปรากฏในวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นวิถีของคนในชุมชนที่เชื่อมโยงกับภูมิทัศน์ท้องถิ่นที่ส่วนใหญ่เป็นเทือกเขา ป่าดิบชื้น เต็มไปด้วยสายน้ำ ซึ่งส่งผลต่อการงอกงามของพืชพรรณธัญญาหาร ดังที่ผู้แต่งกล่าวว่า บริเวณชายเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด จังหวัดสงขลา มีทั้งมะม่วงเบา มะปราง มะปริง ขนุน ขนัน ลูกอินจัน ละมุด กระท้อน และทุเรียนส่งกลิ่นอบอวล

เรียกว่าเขาหัวช้างข้างตะโหมด สันเดี่ยวโดษอยู่ในไพรสาณฑ์
มาวันหนึ่งครูบีปรีชาชาญ จากสถานดุนป่าพนาดร
เที่ยวเสาะสอยผลไม้ตามชายเขา มะม่วงเบาปรางปริงริมสิงขร
ขนุนขนันจันทน์อินกลิ่นขจร ละมุดท้อนมากมายมีหลายพันธุ์
พบทุเรียนฉีกแผละแปะใส่ปาก กินเข้ามากพาให้ยุ่งหอบพุงสั่น
ด้วยทุเรียนฝ่ายเหนือเหลือนารพัน นับอนันตังไปในดงดอน
(เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 8)

บริเวณจังหวัดพัทลุงมีเขาที่ตั้งตระหว่านอยู่คือเขาอกทะลุ บริเวณนี้มีป่าขนาดใหญ่ซึ่งเต็มไปด้วยพืชพรรณธัญญาหาร และพืชประเภทมะพร้าว หมาก ส้มโอ และการเลี้ยงโค และควายเพื่อไถนา (รวมถึงการใช้เป็นอาหารของคน) บริเวณนี้ยังเป็นแหล่งการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของผู้คน แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เข้าจังหวัดพัทลุงมุ่งเหาะกัน ตั้งพักผันสู่ยอดคีรีศรี
ชวนกันเหาะลงใกล้ปถพี ถึงมาที่**เขาอกลุ**เป็นรูโต
ข้างเขามีเรือนบ้านสถานถิ่น ชายคีรินมีชุกพันธุ์รุกโข
มะพร้าวหมากมากครันพันธุ์ส้มโอ ชนเลี้ยงโคเลี้ยงควายไว้ไถนา

(เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 15)

อนึ่ง วรรณกรรมยุคการพิมพ์กล่าวถึงวิถีอาหารและการดื่มกินบริเวณแถบคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลาค่อนข้างมาก โดยเฉพาะ อาหารและเครื่องดื่มที่ทำมาจากต้นตาลโตนด เช่น ตัวละครใช้น้ำส้มโหนดปรุงรสแทนมะนาว บ้างก็ทำเป็นน้ำตาลเมาหรือน้ำหวากเพื่อดื่มยามว่างเว้นจากการทำงาน เกิดจากบริเวณนี้ชาวบ้านนิยมทำสวนตาลโตนดนั่นเอง

5.1.9 อาหารในพื้นที่งานเลี้ยง : ค่านิยมเรื่อง “หน้าตา” และสังคมพหุวัฒนธรรม ผู้แต่งกล่าวถึงอาหารที่นำมาจัดงานเลี้ยงซึ่งสะท้อนให้เห็นฐานะทางสังคมและชาติพันธุ์ของคน ดังเรื่องเมืองสิดแหมะเว จะเห็นการเตรียมงานแต่งอย่างยิ่งใหญ่ของฝ่ายหญิงที่เป็นบุตรสาวของผู้มีอำนาจอย่างเภอกาเส็ม โดยมีเพื่อนบ้านหญิงชายมาช่วยงานกันอย่างคับคั่ง เนื่องจากฝ่ายเจ้าสาวเป็นมุสลิม จึงเน้นการทำอาหารที่มาจากเนื้อแพะ เนื้อแกะ และไก่ โดยนำมาแกงคั่วหรืออื่น ๆ เพื่อต้อนรับฝ่ายชายซึ่งเป็นบุตรของคนมีฐานะเช่นกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กล่าวฝ่ายเภอกาเส็มผู้ทรงศักดิ์ พร้อมเมียรักพริ้งเพริศประเสริฐศรี
ถึงกำหนดวันสมรสของบุตรี เชิญน้องพี่พร้อมพรั่งทั้งหญิงชาย
ฆ่าโคแพะแกะไก่หลายสิบตัว หุงแกงขั้วมากจริงสิ่งทั้งหลาย
ครั้นฟังปืนสัญญาเวลาบ่าย ก็รู้ได้ว่าเจ้าบ่าวเขาถึงมา

(สะมะแอ วงศ์สะอาด และจิ เส็มหมาด, 2503, น. 83)

น่าสนใจว่า เนื้อวัวเนื้อควายที่ใช้เป็นอาหารในพื้นที่งาน นอกจากมีบทบาทเป็นอาหารแล้วยังสื่อความหมายถึงการมีฐานะทางสังคมตามกระแสวัฒนธรรมทุนนิยม ต่างจากพื้นที่ป่าที่อิงวิถีแบบดั้งเดิม เน้นล่าเพื่อกิน การใช้พื้นที่การเสพอาหารจึงเสมือนหนึ่งการเปิดพื้นที่การทำความเข้าใจสังคม และปรากฏการณ์ทางสังคมของคนกลุ่มต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

5.1.10 อาหารในพื้นที่ชุมนุม : การสื่อสารถึงการ “มีอยู่” ของกลุ่มคนต่าง ๆ ในสังคม พื้นที่ชุมชนเป็นพื้นที่เปิดที่ต้อนรับคนทุกชนชั้น เป็นสถานที่ที่คนกลุ่มต่าง ๆ มีโอกาสพบปะสังสันทน์ อาหารที่จัดวางในงานก็เป็นอาหารทั่วไปที่กินร่วมกันได้ มีทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน ซึ่งแม่ค้าอาจทำเป็นซุ้มเล็ก ๆ มีโต๊ะ เก้าอี้ให้นั่ง บ้างก็เดินหาบขาย มีทั้งของคาวอย่างผัดหมี่ที่ใส่ห่อยืนกินได้ ของขบเคี้ยว จำพวกอ้อยฝาน เครื่องดื่ม ประเภทชา กาแฟ และผลไม้ประเภทสาลี่ ผู้แต่งสื่อสารให้เห็นว่า ผู้ที่มาร่วมงานมีทั้งคนจน คนรวย ไพร่ ผู้ดี ชาวบ้านธรรมดา รวมถึงกลุ่มอันธพาลที่สามารถซื้ออาหารกินในงานอย่างเท่าเทียม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐคอยตรวจตราความเรียบร้อย

พวกขี้เหล้าเมายามาเป็นหมู่ ตะคอกขู่วางท่าว่าโตใหญ่
ตำรวจตามถามเอาเมาหายไป วางหน้าเจื่อนเชือนไถลว่าใจดี
เหล่าแม่ค้าหาบเร่และนั่งร้าน ขายอ้อยฝานอ้อยตัดและผัดหมี่
ขายกาแฟน้ำชาและสาลี่ ไพร่ผู้ดีรับประทานสำราญใจ

(พร้อม รักษกาญจน์, 2516, น. 76)

การศึกษาเรื่องพื้นที่อาหาร ทำให้เห็นว่า อาหารสัมพันธ์กับพื้นที่และวิถีของกลุ่ม พื้นที่ใดย่อมมีอาหารพื้นที่นั้นมีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ โดยวิถีการกินอาหารของแต่ละกลุ่มชนก็จะแตกต่างกันไป หากเป็นคนป่า หรือชนพื้นเมืองมักหาอาหารในป่า และนิยมกินของดิบตามวิถีแบบดั้งเดิม หากเป็นมนุษย์ทั่วไปก็จะกินแตกต่างกันตามฐานะทางสังคม เช่น กลุ่มชนชั้นสูงจะมีการจัดสำรับอาหารที่หรูหรากว่าชาวบ้าน กลุ่มคนในชนบทนิยมปลูกผักกินเอง กลุ่มที่อาศัยใกล้แหล่งน้ำนิยมบริโภคอาหารทะเล อาหารยังสัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มคน ซึ่งมีความหลากหลาย จนกลายเป็นแบบแผนพฤติกรรมของการบริโภคของคนในสังคม

5.2 ความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวิถีอาหารและการดื่มกิน

วิถีแห่งอาหารและการดื่มกิน ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการกินหรือการดื่ม แต่แฝงความคิดความเชื่อบางอย่างไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

5.2.1 อาหารกับความคิดเรื่องการเกิด ผู้แต่งแสดงความคิดความเชื่อเรื่องการกินอาหารแล้วทำให้เกิดเป็นสิ่งมีชีวิตในลักษณะต่าง ๆ ดังเรื่องลอยวารินสินสุบรรณ กล่าวถึงรูปลักษณ์ของมารทรทึกว่ามีศีรษะเป็นควายกายเป็นยักษ์ เกิดจากมารดาเป็นยักษ์ป่าได้ไปดื่มน้ำที่หลุมศิลาซึ่งมีควายป่ามาดื่มกิน ต่อมาควายป่านั้นก็ถ่ายปัสสาวะลงหลุม จนทำให้นางยักษ์อาหมที่มาดื่มน้ำในหลุมนั้นตั้งครรภ์ จนมีบุตรที่มีศีรษะเหมือนควายป่าเหมือนบิดา

คือพ่อควายได้ถ่ายปัสสาวะ กามราคะตกลงตรงหลุมหิน
วันหนึ่งนางขินีไปกอบกิน จนหมดสิ้นนางขินีมีครรภา
ได้ประสูติบุตรชายกายเหมือนแม่ ศีรษะแปรไปเป็นมหิงษา
มารได้มีเขากางอย่างบิดา เมื่อชันษากุมภัณฑ์นั้นสามปี
(พิน พรหมบริรักษ์, 2495, น. 10)

หรือรูปลักษณ์ของท้าวอัจฉะที่แตกต่างจากคนทั่วไป คือ มีศีรษะเป็นหมี ลำตัวก็เป็นหมีมีขนปกคลุม แต่มีหางเป็นหงส์ และพูดได้เหมือนมนุษย์ เกิดจากบิดาคือหมีมากินหงส์ (มารดา) ที่ตายไปจากการกินว่านพิษ ฤาษีชุบชีวิตขึ้น กลายเป็นท้าวอัจฉะที่มีศีรษะและลำตัวเป็นหมีขนาดใหญ่ แต่มีหางเป็นหงส์ สามารถบิน พูดภาษาคนได้ และมีพละกำลังมาก

การกินน้ำปัสสาวะแล้วท้องปรากฏในวรรณคดีไทยและตำนานต่าง ๆ ของไทยหลายเรื่อง แสดงให้เห็นลักษณะที่เป็นสากลด้วย เช่น ตำนานดอยตุงเล่าเรื่องของนางกวางที่กินน้ำปัสสาวะของพระฤาษีจนให้กำเนิดมนุษย์ผู้หญิง นิทานเรื่องนางผมหอม นางกษัตริย์ดื่มน้ำในรอยเท้าช้างแล้วตั้งท้องเป็นนางผมหอม ในรามเกียรติ์บางท้องถิ่นกล่าวถึงมารดาของหนุมานที่ดื่มน้ำปัสสาวะของพระอิศวรแล้วตั้งท้อง เรื่องท้าวแสนปมที่เล่าว่านางอุสาตั้งท้องเพราะกินลูกมะเขือที่ท้าวแสนปมปัสสาวะรดไว้ ตำนานโนราท่าแคภาคใต้ เล่าว่านางนวลทองสำลีกินเกสรดอกบัวจึงตั้งครรภ์ ดังที่ปรียารัตน์ เชาวลิตประพันธ์ (2549, น. 63-64) มองว่า การสมพาสที่มีธรรมชาติมักพบได้เสมอในสังคมต่าง ๆ ทำให้เห็นจินตนาการความคิดของคนที่เป็นสากล ในนิทานไทยอนุภาคการสมพาสพบมากในหมวดคนที่สมพาสกับสัตว์ สัตว์ที่สมพาสกับคน คนสมพาสกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และคนสมพาสกับนางในสิ่งของ นอกจากนี้ยังพบ การสมพาสผ่านการกิน ได้แก่ การดื่มน้ำปัสสาวะ การดื่มน้ำอสุจิ เป็นต้น แสดงให้เห็นความคิดเรื่องสมพาสที่ผิดธรรมชาติที่มีความร่วมกันกับนิทานในดินแดนอื่น ๆ

หากมองในด้านความต้องการทางชีววิทยา อาหารและการสังวาสถือเป็นความปีติอันสูงสุดของชีวิต เติมเต็มความปรารถนาของปุถุชน และยังสัมพันธ์กับความสมบูรณ์พูนสุขทางสังคม (ธนภัทร พิริย์โยธินกุล, 2564, น. 382-406) ทำให้เห็นว่า การกินและการเสพสังวาสส่งผลต่อการกำเนิดบุตรที่มีรูปลักษณ์และนิสัยต่าง ๆ ส่วนหนึ่งสะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหารตามธรรมชาติ สัมพันธ์กับความคิดความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดที่ทำให้คนมีรูปลักษณ์ผิดแผกกันไป และแสดงความคิดที่เป็นสากลของคนในโลกด้วย

5.2.2 อาหารกับความคิดความเชื่อในพระพุทธศาสนา การกินอาหารสัมพันธ์กับความคิดความเชื่อในพระพุทธศาสนาไม่น้อย ทั้งเรื่องกรรม ชาตินี้ชาติหน้า รูปร่างหน้าตาที่ผิดแผกไม่เหมือนกัน ดังเรื่องกลิ่นกรอบแก้วที่กล่าวถึงการทำกรรมดีของท้าวทิพสินธุ์ในชาติที่แล้ว เมื่อมาเกิดในชาติปัจจุบันส่งผลให้มีอาหารการกินบริบูรณ์ กล่าวคือ ชาติที่แล้ว ท้าวทิพสินธุ์เป็นเศรษฐีคอยสร้างถนนหนทาง และปลูกศาลาเพื่อการกุศล เมื่อกลับชาติมาเกิดจึงมีกินมีใช้

มีเทวดาอย่างท้าววิษณุกรรมมาสร้างสวนผลไม้ไว้ให้กินเล่น ผลไม้ที่ปรากฏ เช่น กล้วยพันธุ์ต่าง ๆ ได้แก่ กล้วยนมสาว กล้วยหอมเขียว กล้วยไล กล้วยสา กล้วยเบญจพันธุ์ กล้วยทอง กล้วยน้ำว้า กล้วยเข็ม กล้วยเล็บมือนาง กล้วยนาก และกล้วยเปลือกบาง นอกจากนั้นก็มีผลมะม่วงคันละมุด ขนุน ผลอินจัน ลิ้นจี่ กระท้อน และทุเรียน หรือนายหลีดอนคันที่เคยนำผลไม้ต่าง ๆ ไปถวายแด่พระธุดงค์ที่เดินรอนแรมในป่า เมื่อตายจึงไปสวรรค์ ดังตัวอย่าง

จะให้พระขบฉันพันธุ์ผลไม้ ยกมือไหว้มนต์ให้นั่งยังแผ่นผา
แล้วยกปืนขึ้นยิงลูกปริงป่า ลูกหล่นฉามากมายไม่ยากใจ
เอามาแล้วเคนถวายพระได้ฉัน หลีดอนคันมีผลกุศลใหญ่
ครั้นนายหลีวอดวายชีพหายไป บังเกิดในสรวงสวรรค์ชั้นโลกา
(เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 20)

หลักคำสอนเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม เป็นหลักธรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกับชีวิตของมนุษย์ และคติความเป็นไปของชีวิตในภพภูมิต่าง ๆ และในภพชาติของมนุษย์และสัตว์ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดตามเจตนากรรมที่ได้ทำไว้ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เชื่อว่าชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ย่อมเป็นไปตามกรรมที่ได้กระทำกันไว้ในอดีตกรรม การกระทำกรรมดีหรือกรรมชั่ว ผลของกรรมไม่สูญหายไปไหนย่อมส่งผลแก่ผู้กระทำกรรม เพราะว่าชีวิตมนุษย์ย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรม (แม่ชีจำเรียง กำเนิดโทน, 2560, น. 86-98)

5.2.3 อาหารกับความคิดเรื่องพละกำลัง ผู้แต่งแสดงให้เห็นว่าอาหารส่งผลต่อพละกำลังด้วย ดังเรื่องกลิ่นกรอบแก้วที่ตัวละครชนชาติต่าง ๆ ไปจับนกหินหัวตันมาตัดหัวแล้วนำไปแช่เหล้าหรือนำไปเป็นยาดองเพื่อหวังผลในเรื่องกำลัง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นั่นและน้องคือนางกินรา ชอบภักษาฝักอุบลผลพฤกษิน
โน่นนกอะไรตับต้นอินทนิล นั่นนกหินหัวตันมันเข้ายา
พวกพม่ามอญลาวชาวพุกาม อีกพวกพราหมณ์อยากได้หัวปักษา
ยกกำลังข้อแข็งแรงราคา สมเขี้ยวงาแช่น้ำสุราบาล
(เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 12)

นกหินหัวตันน่าจะเป็นชื่อของนกชนหินหรือนกเงือกที่โหนกของนกมีลักษณะทึบตัน นกชนิดนี้อาศัยในป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ แถบเทือกเขาตะนาวศรีลงมาทางใต้ของไทย นกเงือกขนาดใหญ่จะคอยกระจายเมล็ดที่มีขนาดใหญ่ ที่สัตว์ขนาดเล็กไม่สามารถกินได้อีกด้วย (ภัสราภรณ์ ล้อประกานต์สิทธิ์, 2565) ทำให้เห็นว่า คุณสมบัติที่ดีของนกชนิดนี้คือช่วยเพาะพันธุ์ต้นไม้ให้มีมากขึ้นกว่าเดิม แต่คนกลับนำสัตว์มาดองเพื่อให้เกิดพละกำลัง หรือชูกำลัง

5.2.4 อาหารกับความคิดเรื่องการอยู่ดีมีสุขของคนและชุมชน วรรณกรรมหลายเรื่องมุ่งให้เห็นว่า ครัวเรือนคือการอยู่ดีมีสุขของผู้คน การที่ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจที่ดีจะส่งผลต่อความเป็นอยู่ของผู้คน แต่หากเกิดข้าวยากหมากแพง เศรษฐกิจตกต่ำ ผู้คนอดอยาก แม้แต่ผีเปรตก็จะพลอยอดอยากไปด้วย คงไม่มีเปรตตนใดอยากเฝ้านรกอีก (เปรตจะได้รับอาหารเมื่อมนุษย์ทำบุญไปให้ หากมนุษย์อยู่ดีกินดี ของที่ทำบุญก็จะดีตามไปด้วย)

เศรษฐกิจตกต่ำเปรตลำบาก จนอดอยากเกินเหตุแสนเสดสา
ด้วยเงินถูกสารพัดขัดเงินตรา เมืองเปตาเลิกสิ้นทุกถิ่นไป
(เสือ ชำนาญภักดี, 2481, น. 35)

5.2.5 อาหารกับความคิดเรื่องเพศวิถี การทำอาหารและการดื่มสัมพันธ์กับเพศวิถีและพื้นที่อย่างชัดเจน ในด้านการทำอาหารในครัวเรือนหรือในบ้านจะมุ่งเน้นไปที่เพศหญิง ในขณะที่เมื่ออยู่นอกบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการทำเครื่องดื่มประเภทสุรายาดอง หรือการทำอาหารในพื้นที่อื่น ๆ ที่ไม่ใช่ในครัวจะเป็นบทบาทของเพศชายที่ต้อง “รักษาหน้า” เมื่ออยู่ท่ามกลางเพื่อนฝูงหรือในที่สาธารณะ ถือว่าเป็นการแสดงความความสามารถได้อย่างเต็มที่ หรือ “อวด” เพื่อนได้ เช่น เมื่ออยู่ในป่าผู้ชายจะมีบทบาทในการหา/ล่าสัตว์เพื่อนำมาเป็นอาหาร ต่อมาก็จะทำหน้าที่ปิ้งย่าง หรือแกงอื่น ๆ ด้วยตนเอง ในกรณีที่มีแขก ผู้หญิงจะเลี่ยงไปอยู่ในครัวเพื่อปรุงอาหาร เช่น เรื่องสี่เกลอ เมื่อมีเพื่อนมาหา ฝ่ายชายจะให้ภรรยาทำหน้าที่ปรุงอาหาร ส่วนตนทำหน้าที่นำสนทนาหรือต้อนรับแขก บุตรสาวจะสืบทอดบทบาทการปรุงอาหารหรือบทบาทของแม่ครัวที่ดีจากผู้เป็นมารดา ดังที่มารดาให้นางจิ่มลิ่มไปทำอาหาร “จะบิดเบือนเชือนอยู่ดูไม่ดี”

ฝ่ายจิ่มลิ่มนิ่มนุชสุดสงสาร ชายใช้งานหุงข้าวสาวบัดสี
จะบิดเบือนเชือนอยู่ดูไม่ดี นางชนนีแลตาเลยคลาไคล
เข้าในครัวมัวคว้าหาหุงข้าว ขูดมะพร้าวแกงกุ้งจัดยุ่งไขว่
ประดับเสร็จสุดสายแสนอายใจ จากครัวไฟนั่งข้างนางมารดา
(คล้าย ศรีพนัง, 2502, น. 77-78)

ในวรรณกรรมสื่อสารให้เห็นว่า หญิงที่ทำอาหารไม่เป็นจะไม่ได้รับการยกย่องจากใครแม้จะเก่งวิชาความรู้ก็ตาม ดังนางอุบายลูกสาวเศรษฐีที่มีวิชาความรู้ ทำนายเก่ง รบเก่ง แต่มีนิสัยเกียจคร้าน ไม่ชอบทำอาหาร จนพ่อแม่พากันเบื่อหน่าย “เจ้าเกียจคร้านติดต่อพ่อแม่หน่ายเขาให้ทำขนมเบื้องเคืองระคาย นางโฉมฉายไม่นำทำกายจร” (แดง นักปราชญ์, 2491, น. 10)

น่าสนใจว่า ผู้แต่งเน้นสื่อสารถึงคุณค่าของผู้หญิงผ่านการ “จัดวาง” ให้เป็นชื่อหลักของเรื่องด้วย ทำให้เห็นว่า แม้แต่ผู้แต่งที่เป็นชายก็ให้ความสำคัญกับผู้หญิง โดยลดบทบาทของ “พระเอก” ลง พระเอกบางคนดู “อ่อนแอ” “ถูกรังแก” หรือถูกผู้หญิงร้ายหลอก ต้องให้

นางเอกไปช่วยเหลือ การบ่งชี้ความสำคัญของผู้หญิงในชื่อเรื่อง เช่น **กลิ่นกรอบแก้ว** ของเสือ ชำนาญภักดี **นางแก้ว** ของหนูแก้ว นครจันทร์ **แก้วสองภาค** ของหนูแก้ว นครจันทร์ **เผรียญทอง** ของแดง นักปราชญ์ **นกในนางนางในนก** ของเสือ ชำนาญภักดี **ลอยวาริณ** สินสุวรรณ ของพิน พรหมบริรักษ์ **แก้วผรอด** ของแดง นักปราชญ์ **นางกุณฑลเกสี** ของชัย จันรอดภัย ผู้หญิงเหล่านี้ทั้งเก่งและมีความสุขที่ได้ทำอาหาร ซึ่งอาจขัดแย้งกับแนวคิดเดิมที่นำเสนอสถานะของผู้หญิงที่เป็นเพียงแม่ศรีเรือน ไม่แสดงบทบาทนอกบ้านที่เด่นชัดนัก แสดงถึงการลดทอนความสำคัญของผู้หญิง และสื่อถึงความไม่เท่าเทียมทางเพศ

5.2.6 อาหารกับมายาคติเรื่องฐานะทางสังคม บริบทของอาหารที่มีปริมาณมากน้อยและประเภทของอาหารแสดงให้เห็นถึงฐานะทางสังคมด้วย ซึ่งผูกติดกับวัฒนธรรมทุนนิยมที่เข้ามาในท้องถิ่น มีการให้คุณค่ากันที่ฐานะมากขึ้น หากใช้อาหารดี มีราคาแพง และเลี้ยงในปริมาณมากก็จะสื่อสารถึงฐานะของเจ้าภาพที่ร่ำรวย ทั้งยังสื่อสารถึงการเป็นคนใจกว้าง มีมิตรมาก ดังเรื่องหนามรักที่สื่อสารให้เห็นว่า พฤติกรรมของนายเหนียวที่เลี้ยงต้อนรับนายพราวด้วยอาหารชั้นดีหลากหลายชนิด อาหารแต่ละชนิดมีราคาแพง ถูกจัดวางในภาชนะที่ราคาแพงด้วย นอกจากนั้นยังจัดให้มีสุราและบุหรี่ชั้นดี เพื่อต้อนรับนายพราวด้วย

ถึงเจ้าร้านเรียกหาเหยอะตี๋ ไปไปที่ตู่แน่นรีบแล่นนิด
แล้วเลือกเหล้ารสดีที่เลิศฤทธิ์ กับไก่ตุ๋นตั้งติดปกปิดมา
ทั้งน้ำจิ้มชิมดูชื่นชูรส พริกสด ๆ สับใส่มึงไปหา
ตะเกียบขาวคมขำทำด้วยงา จงจัดหาเหมือนหมายให้สบใจ
เลือกบุหรี่ดีหาตราคาเมล เอาแช่เย็นโคล่าเพิ่มมาใหม่
ฝ่ายนายตี๋ผลีผลามมิคร้ามใคร สักอึดใจจับหิ้วต่อยตี๋วมา

(จ.ศรีอักขรกุล, 2504, น. 12-13)

องค์ประกอบของอาหารที่แสดงถึงฐานะของคนอย่างชัดเจน พิจารณาจากบริบทของงานเลี้ยงในงานมงคลต่าง ๆ หากเจ้าภาพมีฐานะร่ำรวยและมีชื่อเสียงจะจัดเตรียมอาหารหลากหลายชนิด และจัดอย่างยิ่งใหญ่ เนื่องจากมองว่า ผู้ที่มาร่วมงานส่วนหนึ่งก็เป็นคนกลุ่มเดียวกัน จึงจัดเลี้ยงให้สมกับฐานะของตนและแขกที่มาเยือน ซึ่งมีทั้งครูบาอาจารย์ ข้าราชการท้องถิ่นอื่น ๆ และผู้ดี ในงานมีการเตรียมทั้งสถานที่ การมุ่งเน้นอาหารที่เป็นเนื้อวัว เนื้อควาย หรือเนื้อแพะ นอกจากนั้นก็จัดให้มีการแสดงหนังตะลุงหรือโนราเพื่อเอาใจแขกที่มาร่วมงาน

จนดาวเดือนเลื่อนลับครบสัปดาห์ การวิวาห์จัดแจงอย่างแข็งขัน
ที่ในงานคนอยู่พรั่งพรูครัน เป็นเหล่าหลั่นผู้ดีมีมากมาย
คณะครูโรงเรียนเสมียนศาล มาในงานเศรษฐีมีมากหลาย
ของดีดีจำสำหรับไว้รับนาย แขกเรียงรายรับเลี้ยงจนเพียงพอ
(ชัย จันรอดภัย, 2497, น. 2)

5.2.7 อาหารกับความคิดเรื่องบุญบารมีของผู้ปกครอง วรรณกรรมหลายเรื่องสื่อสารให้เห็นว่า บ้านเมืองใดที่มีอาหารการกินสมบูรณ์พูนสุขสะท้อนให้เห็นถึงบุญบารมีของผู้ปกครองเมือง หากผู้ปกครองไร้บุญญาธิการก็จะเกิดเหตุร้ายต่าง ๆ จะถูกศัตรูเข้ามาทำลาย ผู้คนอดอยากหิวโหย ซึ่งความเชื่อเหล่านี้สืบทอดมาอย่างยาวนาน เช่น ในเรื่องศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ลิลิตยวนพ่าย ตะเลงพ่าย เป็นต้น ส่วนในวรรณกรรมท้องถิ่นก็กล่าวไม่ต่างกันนัก

เกษมสุขทุกทิวาราตรีสวัสดิ์ โสมนัสเฟื่องฟุ้งทั่วกรุงศรี
ราษฎรคับคั่งล้วนมั่งมี มีเศรษฐียศถามากกว่าพัน
ทั้งผลอาหารการค้าขาย ซื้อก็ง่ายขายก็คล่องทุกสิ่งสรรพ์
ใช้เงินตราเนื้อเนียนเหรียญสุวรรณ์ ทั่วประจันตคามเขตต์นิเวศวงศ์
(หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ข, น. 4)

5.2.8 อาหารกับความคิดเรื่องความเป็นอมตะ มนุษย์ล้วนอยากเป็นอมตะ ต่างแสวงหาความเป็นอมตะด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังที่ตัวละครเชื่อว่า การดื่มน้ำอำมฤตที่ผ่านพิธีกรรมจะช่วยให้เป็นอมตะ เทวดาต่างมายื้อแย่งดื่มน้ำอำมฤตกันถ้วนหน้า แม้กระทั่งราหู

เมื่อคราวครั้งกวนเกียรติ์เกษียรสมุทร เป็นน้ำอุตม์อัมฤตพฤษสินธุ์
ให้เหล่าพวกเทวดามาดื่มกิน ก็หมดสิ้นความตายดังหายใจ
พระราหูมุ่งมาดปรารถนา จึงปลอมเป็นเทวดาอัธยาศัย
เข้าแอบหมู่เทวดาแล้วคลาไคล ลอบเข้าไปดื่มน้ำตามความคิด
(หนูแก้ว นครจันทร์, 2491ก, น. 154)

ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์ (2547) กล่าวว่า การแสวงหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้มีอายุยืนปรากฏทั่วไป บ้างเสาะหาตัวยาสมุนไพรที่หาได้ยาก มาเล่นแร่แปรธาตุเพื่อให้เป็นยาอายุวัฒนะ โดยเชื่อว่าเมื่อดื่มกินเข้าไปแล้วจะทำให้ร่างกายอยู่ยงคงกระพัน บ้างก็มุ่งสร้างปรัชญาที่ลึกซึ้ง

ขึ้นมาทดแทน เพื่อที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป เรียกว่า ทฤษฎี “จิตอมตะ” การหาวิธีการต่าง ๆ ก็เพื่อตอบสนองต่อความต้องการในส่วนลึกด้านจิตใจที่อยากจะเป็นอมตะของมนุษย์

การศึกษาวิถีอาหารและการดื่มกินในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์ช่วยทำให้ผู้อ่านเข้าใจวิถีการกินอาหารและการดื่มที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบริบทต่าง ๆ อย่างชัดเจนมากขึ้น ทั้งในแง่ของพื้นที่อันเป็นแหล่งอาหาร ซึ่งมีทั้งพื้นที่ป่าอันเป็นแหล่งกำเนิดอาหารที่สำคัญที่สุด และพื้นที่ชุมชนซึ่งมักเกี่ยวโยงกับวิถีของกลุ่มคนที่อาศัยในอาณาบริเวณดังกล่าว นอกจากนั้นยังจะเห็นความคิดความเชื่อที่สะท้อนจากอาหารและการดื่มกินอย่างชัดเจนอีกด้วย

6. บทสรุป

การศึกษาเรื่องวิถีอาหารและการดื่มกินอาหารในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยุคการพิมพ์ทำให้เห็นว่าวิถีอาหารและการดื่มกินของตัวละครในวรรณกรรมสัมพันธ์กับพื้นที่ หากเป็นพื้นที่ป่ามักพบวิถีอาหารและการดื่มกินที่อิงกับทรัพยากรธรรมชาติ ผู้เสพอาหารมีหลากหลายกลุ่มที่สามารถหาอาหารอย่างอิสระ ผู้แต่งสร้างสัญญะของผืนป่าที่แวดล้อมด้วยอาหารในเชิงบวกเพื่อสะท้อนถึงความสำคัญและคุณค่าของอาหารในพื้นที่ป่า อาหารยังสัมพันธ์กับพื้นที่วังซึ่งสะท้อนถึงวิถีของชนชั้นสูง พื้นที่ต้องโทษสัมพันธ์กับวิถีของนักโทษ พื้นที่ครัวสัมพันธ์กับการสร้างคุณค่าของผู้หญิง พื้นที่วัดสัมพันธ์กับวิถีของชาวบ้านและพระสงฆ์ที่มีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน พื้นที่ชนบทสัมพันธ์กับการมีสุขภาวะที่ดี พื้นที่เมืองสัมพันธ์กับวิถีของคนเมืองที่ตอบรับวัฒนธรรมทุนนิยม พื้นที่ทางภูมิศาสตร์สัมพันธ์กับอัตลักษณ์ของพื้นที่ พื้นที่งานเลี้ยงสัมพันธ์กับวิถีของกลุ่มชาติพันธุ์และฐานะทางสังคม และพื้นที่ชุมนุมสัมพันธ์กับวิถีของกลุ่มต่าง ๆ วิถีอาหารและการดื่มกินยังความสัมพันธ์กับความคิดความเชื่อ ซึ่งมีทั้งการเกิด เรื่องพละกำลัง การอยู่ดีมีสุขของคน เพศวิถี ฐานะ บุญบารมีของผู้ปกครอง ความเข้มแข็งของกองทัพ และความเป็นอมตะ การศึกษาวิถีอาหารและการดื่มกินในวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ ทำให้เห็นมายาคติที่แฝงฝังอยู่ในอาหารและการดื่มกิน เช่น การสื่อสารด้านเพศวิถี อัตลักษณ์กลุ่มชน รสนิยม ชนชั้น ฐานานุรูป ฐานะทางสังคม และการสื่อสารถึงการต่อสู้ ต่อรองกับวัฒนธรรมกระแสหลักในเรื่องของความเท่าเทียมทางอาหาร การเคารพวิถีการดื่มกินของกันและกัน การให้คุณค่าและความสำคัญของอาหารท้องถิ่น โดยวิถีอาหารของตัวละครสามารถเอาไปสนับสนุนความคิดความเชื่อของคนเกี่ยวกับโรคและจักรวาล นรก สวรรค์ ความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ วิถีของคนชายขอบ การกำเนิดของคน การมีชีวิตและความตาย เป็นต้น

ในการนำเสนอวิถีอาหารและการดื่มกินของคนกลุ่มต่าง ๆ ผู้แต่งมุ่งสร้างวาทกรรมความสมบูรณ์พูนสุขของอาหารในผืนป่าเชิงสุนทรียภาพ ที่เน้นนำทรัพยากรอาหารจากแหล่งธรรมชาติมาบริโภคและใช้อย่างคุ้มค่า เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ตัวละครอยู่กลมกลืนกับธรรมชาติ อาจเพื่อให้คนรุ่นหลังตระหนักในการใช้ประโยชน์จากอาหารอย่างคุ้มค่าและเห็น

ความสำคัญของการมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ว่ามี “ความหมาย” ต่อสิ่งมีชีวิตมากเพียงใด และเรียนรู้วิธีการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลตามระบบนิเวศ หากมองในแง่ของสวัสดิภาพผู้คนจะพบว่า การมีอยู่ของอาหารในป่าสะท้อนถึงสวัสดิภาพของผู้คน ทำให้ตัวละครไม่อดอยาก การมีสัตว์ป่าและพืชผลย่อมส่งผลต่อผืนดินและแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ การมีอยู่ของอาหารในป่าจึงเป็นการประกันความมั่นคงของชุมชน สื่อให้เห็นคุณค่าขององค์ความรู้ท้องถิ่นที่ไม่ได้ด้อยไปกว่าองค์ความรู้วิทยาศาสตร์ เป็นการมองสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียม และแสดงให้เห็นความสำคัญกับวิถีการหาอาหารแบบดั้งเดิมอย่างชัดเจน

ทำให้เห็นว่า วิถีแห่งอาหารและการดื่มกินไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของการดื่มหรือกิน แต่ยังใช้เป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจกลุ่มคน เป็นสัญลักษณ์แสดงเอกลักษณ์ของชนกลุ่มต่าง ๆ เป็นเครื่องต่อรองทางสังคม และยังเป็นพื้นที่เชื้อเชิญให้คนต่างกลุ่มเข้ามาเรียนรู้ด้วย

เอกสารอ้างอิง/References

กมลทิพย์ จ่างกมล. (2545). อาหาร: การสร้างมาตรฐานในการกินกับอัตลักษณ์ทางชนชั้น [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

กีรติพร จูตะวิริยะ, คำยิน สานยาวง, และ คำพอน อินทิพอน. (2554). วิถีการบริโภคอาหารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ เขตนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, *7*(2), 49-73.

คล้าย ศรีพนัง. (2502). *หญิงหน่ายชายรัก.* โรงพิมพ์กระจ่างภาษิต.

จ.ศรีอักขรกุล. (2504). *หนามรัก.* โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.

ชอบ หัทยานนท์. (2503). *เสือเอื้อน.* โรงพิมพ์พัฒนาสัมพันธ์.

ชัย จันรอดภัย. (2497). *นางกุณฑลเกสี.* โรงพิมพ์สมบูรณ์.

ชัยวุฒิ พิยะกูล. (2552). *พระอริยสงฆ์ภาคใต้จากหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดถึงพุทธทาสภิกขุ*. มหาวิทยาลัยทักษิณ.

แดง นักปราชญ์. (2495). *แก้วผรอด*. โรงพิมพ์สมบูรณ์.

แดง นักปราชญ์. (2491). *เผรีญทอง*. โรงพิมพ์ไทยนำ.

ทวีวัฒน์ ปุณฑริกวิวัฒน์. (ม.ป.ป.). *มัมมี่ ยาอายุวัฒนะ และ "จิตอมตะ"*. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2565, จาก http://www.thaicadet.org/Buddhism/mummy.html

ทอง หนูขาว. (2503). *สี่เสือสองสาวสามสัตว์.* โรงพิมพ์กระจ่างภาษิต.

ธนภัทร พิริย์โยธินกุล และ น้ำผึ้ง ปัทมะลางคุล. (2562). "วัฒนธรรมอาหาร" : ปรุง "ความเป็นอื่น" ในวรรณคดีไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์. *วรรณวิทัศน์*, *19*(2), 29-56.

ธนภัทร พิริย์โยธินกุล. (2564). "แม้นปะแล้วจะซดให้หมดหม้อ แม่ปลาหมอต้มเค็มพี่เต็มหา": อาหารกับผู้หญิงในวรรณคดีไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. *วารสารมนุษยศาสตร์วิชาการ*, *28*(1), 382-406.

นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. (มกราคม 2546). *มนุษย์กินคน คนกินเนื้อมนุษย์ (Cannibalism) เรื่องเล่าชาวตะวันตก ถึงมุมมองวิชาการ.* ศิลปวัฒนธรรม. https://www.silpa-mag.com/history/article_6611

บุศรินทร์ เลิศชวลิตสกุล. (2555). การเมืองเชิงวัฒนธรรมของรสชาติ: วิถีอาหารของแรงงานไทใหญ่ในเมืองเชียงใหม่. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, *31*(2), 109-135.

ปรียารัตน์ เชาวลิตประพันธ์. (2549). *การสมพาสที่ผิดธรรมชาติในนิทานไทย: การศึกษาอนุภาคทางคติชนวิทยา*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์.

พร้อม รักษกาญจน์. (2516). *ราตรีสวรรค์*. โรงพิมพ์สุเมธการพิมพ์.

พัชลินจ์ จีนนุ่น. (2555). *ลักษณะเด่นและบทบาททางสังคมของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ "ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก"* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิน พรหมบริรักษ์. (2495). *ลอยวาริน สินสุวรรณ.* โรงพิมพ์สมบูรณ์.

ภัสราภรณ์ ล้อประกานต์สิทธิ์. (21 กันยายน 2565). *ชวนรู้จัก 'นกชนหิน' ที่ไม่ได้มีดีแค่หัว*. https://www.seub.or.th/bloging/news/helmeted-hornbill-reserved-wildlife/

มาลิทัต พรหมทัตตเวที. (2555). อาหารการกินในวรรณกรรมเรื่องพระอภัยมณี. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*, *37*(2), 124-145.

แม่ชีจำเรียง กำเนิดโทน. (2560). ความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, *22*(2), 86-98.

รัญวรัชญ์ กอบศิริธีร์วรา และ ปพนพัชร์ กอบศิริธีร์วรา. (2562). ตัวละครอมนุษย์กับวัฒนธรรมศึกษาในมังงะญี่ปุ่น. *วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษา*, *9*(2), 79-97.

วิสุทธิณี ธานีรัตน์. (2564). วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคใต้กับสวัสดิการของรัฐด้านความมั่นคงของมนุษย์. *วารสารมจร การพัฒนาสังคม*, *6*(3), 238-250.

ศิลปวัฒนธรรม. (31 มกราคม 2565). *ตำนานโบราณ "ผีดิบ-ซอมบี้" ฉบับจีน สู่หนังฮ่องกง ฤๅสาบสูญหลัง "ซอมบี้ฮอลลีวูด" บุก?.* https://www.silpa-mag.com/culture/article_46785

สหะโรจน์ กิตติมหาเจริญ. (2554). "พื้นที่" ในเรื่องสั้นดรรชนีนางของอิงอร. ใน *การประชุมทางวิชาการระดับชาติ"ภาษา วรรณคดีไทย และการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ : การเรียนรู้และสร้างสรรค์จากสังคมไทยสู่สังคมโลก"* (หน้า 310-324). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สะมะแอ วงศ์สะอาด และ จิ เส็มหมาด. (2503). *เมืองสิด (ขุนแกล้ว) แหมะเว*. โรงพิมพ์อุดมพานิชกิจ.

สุนทรี อาสะไวย์. (พฤษภาคม 2554). *กำเนิดและพัฒนาการของอาหารชาววัง ก่อน พ.ศ. 2475*. ศิลปวัฒนธรรม. https://www.silpa-mag.com/culture/article_71328

สุภาพรรณ ไกรเดช และ วรรณวิสาข์ ไชยโย. (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในทัศนะของปีเตอร์ ซิงเกอร์. *วารสารปณิธาน*, *16*(2), 85-110.

สุรภีพรรณ ฉัตราภรณ์. (2550). *อาหาร อารมณ์ และอำนาจของสตรีในวรรณกรรมร้อยแก้วตะวันตกร่วมสมัย.* จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์.

เสือ ชำนาญภักดี. (2481). *กลิ่นกรอบแก้ว.* โรงพิมพ์สมบูรณ์.

เสือ ชำนาญภักดี. (2494). *นกในนาง นางในนก.* โรงพิมพ์สมบูรณ์.

หนูแก้ว นครจันทร์. (2491ก). *แก้วสองภาค.* โรงพิมพ์สมบูรณ์.

หนูแก้ว นครจันทร์. (2491ข). *นางแก้ว.* โรงพิมพ์สมบูรณ์.

อำนวย ประพันธ์บัณฑิต และ จ.ณ. ไพรน้อย. (2503). *หนุ่มเศร้าสาวครวญ.* โรงพิมพ์อุดมพานิชกิจ.

Shaughessy, M., & Stadler, J. (2002). *Media and society* (2nd ed.). Oxford University.